

КРЕИРАЊЕ ОДРЖЛИВИ
РЕГИОНАЛНИ ЕНЕРГЕТСКИ ПОЛИТИКИ

МОЖНОСТИ ЗА ПРИМЕНА НА ДОБРИ ПРАКСИ И МОДЕЛИ ОД РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Саша Максимовски
Ивана Вучкова

Скопје, 2023

Формирање фонд за заштита на животната средина, енергетска ефикасност, обновливи извори на енергија и климатски промени на Република Северна Македонија – Фонд „Сонце“.

Воспоставување пет регионални енергетски агенции кои ќе го зајакнат институционалниот капацитет на РС Македонија за енергетската транзиција и ќе овозможат децентрализиран пристап во носење и спроведување на одлуките.

Содржина

Табели	2
Слики	2
Предговор	3
Резиме	4
ДЕЛ 1	5
1.1	Компаративна анализа на правната рамка во фокусот на истражувањето помеѓу РХ и РСМ 5
1.2	Компаративна анализа на институциите за спроведување на енергетски политики помеѓу РХ и РСМ..... 6
ДЕЛ 2	15
2.1	Добри практики во Република Хрватска 15
2.2	Студии на случај – проектни модели во Република Хрватска 18
ДЕЛ 3	23
3.1	Клучни препораки 23
Користена литература	34
Веб-страници	35

Листа на табели

ТАБЕЛА 1.	Листа на развојни документи/закони/подзаконски акти	5
ТАБЕЛА 2.	Листа на јавни институции од енергетскиот сектор	7
ТАБЕЛА 3.	Енергетски компании и организации во енергетскиот сектор	10
ТАБЕЛА 4.	Организации кои преку активности придонесуваат за ЕЕ и ОИЕ	11
ТАБЕЛА 5.	Регионални енергетски агенции.....	12
ТАБЕЛА 6.	Енергетски задруги (заедници) во Република Хрватска	13

Листа на слики

СЛИКА 1.	Приказ на институции од енергетскиот сектор во Република Хрватска	8
СЛИКА 2.	Приказ на институции од енергетскиот сектор во Република Северна Македонија	9
СЛИКА 3.	Економска класификација на приходи на Фондот за 2022 година	16
СЛИКА 4.	Приказ на управувачката структура на Фондот	17
СЛИКА 5.	Промотивен приказ на „Крижевачки сончеви кровови“	19
СЛИКА 6.	Податоци за електрани на „Крижевачки сончеви кровови“	19
СЛИКА 7.	Реален приказ на изглед на „Крижевачки сончеви кровови“	20
СЛИКА 8.	Шематски приказ на потенцијални РЕА во Република Северна Македонија	25
СЛИКА 9.	Приказ на енергетски заедници Тип 1 – ОЕЗ и Тип 2 – ГЕЗ	26
СЛИКА 10.	Предлог за правна рамка за формирање* и институционално интегрирање** и бизнис-моделите*** на ЕЗ	27
СЛИКА 11.	Можна структура на енергетска заедница во Република Северна Македонија	32

Предговор

Драги читатели,

Енергетската транзиција повеќе не е цел, туку наша реалност. Сите ние секојдневно се среќаваме со неа преку новите соларни кровови и површини кои ги гледаме, ветерните паркови и другите технологии за производство на електрична енергија од обновливи извори. Причината за тоа е потребата за обезбедување на почиста енергија која ќе ни помогне во борбата со климатските промени, но и заштита на граѓаните, економијата и државата воопшто, од влијанија како енергетската криза чии последици сè уште ги чувствуваме. Сепак, во тој процес не смееме да ги заборавиме и граѓаните и нивната вклученост во носењето одлуки и учество во енергетскиот систем. Тоа е возможно преку нивно консултирање и вклучување во процесот на енергетската транзиција, но и преку нивно законско препознавање како пронсументи (производители-потрошувачи), членови на енергетски задруги и заедници. Притоа, не смеат да се заборават и социо-економските специфики на државата и условите во кои живеат граѓаните. Овде спаѓаат нивните финансиски и технички можности за искористување на обновливите извори на енергија, нивната информираност, каде институциите може да играат клучна улога.

Иако институционалната и законската поставеност на Република Северна Македонија нудат можност за граѓаните да бидат дел од енергетската транзиција, нивното учество може да се надополни и надгради уште повеќе. За таа цел, оваа компаративна анализа ги разгледува можностите за примена на добрите практики и модели од Република Хрватска, која во нашиот регион е најнапред во енергетската транзиција. Најпрвин, анализата ја разгледува правната рамка во двете држави и дава конкретни насоки за унапредување на македонското законо-

давство за да потоа ги доближи и институциите и можностите за реплицирање на добрите примери и практики. Од особено значење е и делувањето на граѓанските организации кои во многу наврати се предводници на енергетската транзиција на локално ниво во Република Хрватска, а за тоа говорат позитивните примери од Крк, Крижевци и Загреб. Овие организации не само што ги информираат граѓаните за придобивките од енергетската транзиција, туку служат и како посредници помеѓу нив и институциите и граѓаните. На тој начин, тие не само што им ги доближуваат мерките, политиките и можностите за финансирање на енергетската транзиција, туку и заеднички делуваат со цел да се обезбеди праведна енергетска транзиција која нема да изостави никого.

Се надеваме дека оваа компаративна анализа ќе помогне во унапредување на македонското законодавство и институционална поставеност за унапредување на енергетската транзиција на начин кој е инклузивен и правичен. Преку ваквите анализи кои се резултат на блиска соработка помеѓу македонските и хрватските институции, граѓански организации и експерти, Фондацијата „Фридрих Еберт“ се залага за праведна енергетска транзиција, која наместо предизвици, ќе ни отвори нови можности како општество кое се стреми кон економски развој заснован на социјална еднаквост и рамноправност. А, само така политичката волја која веќе постои ќе биде прикажана и во пракса и ќе им овозможи на граѓаните да ги уживаат придобивките од производство на чиста и обновлива енергија.

Со почит,

Ивана Вучкова, Фондација „Фридрих Еберт“,
канцеларија Скопје

Резиме

Документот насловен како „МОЖНОСТИ ЗА ПРИМЕНА НА ДОБРИ ПРАКСИ И МОДЕЛИ ОД РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА“ е работен со цел да даде свој придонес во функција на креирање одржливи регионални енергетски политики. Изработен е на база на спроведено истражување преку студиска посета на авторот во Република Хрватска.

При изработката се користени податоци од стратегии, програми, планови, истражувања, стручни трудови и други податоци од јавни институции од Република Хрватска и Република Северна Македонија.

Документот се состои од три дела. Во првиот дел се направени два табеларни прикази како еден вид компаративна анализа на правната рамка за спроведување на енергетски политики и компаративна анализа на институциите за спроведување на енергетски политики помеѓу Република Хрватска и Република Северна Македонија каде се дадени соодветни заклучоци.

Во вториот дел се прикажани добри практики со студии на случај и проектни модели на успешно спроведени активности, проекти и енергетски политики во Република Хрватска. Додека во третиот дел се дадени клучните препораки во функција на можности за нивна примена во Република Северна Македонија.

Генерално, правната рамка и развојните документи во енергетскиот сектор и во двете земји се базирани на ЕУ регулативата и стратегиските енергетски политики на ЕУ. Има одреден степен на компатибилност на јавните институции од енергетскиот сектор на двете земји. Мора да се каже дека Република Хрватска има воспоставено значајни јавни институции, особено треба да се истакне значењето на *Фондот за заштита на животната средина и енергетска ефикасност*. Како и други институции, институти, енергетски заедници и регионални енергетски агенции кои Република Северна Македонија во моментот ги нема или се во некоја ком-

плементарна врска со други јавни институции.

Како главен недостаток кој се идентификува во Република Северна Македонија е непостоењето на креатори и спроведувачи на програми и проекти на регионално и локално ниво, додека во Република Хрватска „движечка“ сила се регионалните енергетски агенции.

Исто така енергетските задруги (ЕЗ) во Република Хрватска претставуваат важна форма преку која може многу добро да се организираат локалните заедници преку воспоставување на јавно-приватен дијалог и партнерство меѓу граѓаните и локалните и регионални власти, додека во Република Северна Македонија сè уште нема формирано ЕЗ.

На крајот од документот се дадени клучните препораки и тоа:

- Формирање на: *ФОНД ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА, ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ, ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА И КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА – ФОНД „СОНЦЕ“*;
- Воспоставување на 5 (пет) независни стручни регионални енергетски агенции во Република Северна Македонија,
- Предлог за креирање правна рамка за формирање, институционално интегрирање и развивање на бизнис-модели за воспоставување енергетски заедници.

Овој краток документ може да послужи како *документ за јавни политики*, кој на креаторите на јавните развојни политики во енергетскиот сектор ќе им помогне при носењето на стратегиските одлуки и изборот на моделите за воспоставување систем кој ќе обезбеди енергетска независност и безбедност на граѓаните, но и одржлив развој на локалните заедници.

ДЕЛ 1

1.1 КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ПРАВНАТА РАМКА ВО ФОКУСОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО ПОМЕЃУ РХ И РСМ

Правната рамка во делот на спроведување на енергетски политики во Република Хрватска и Република Северна Македонија (во понатамошниот текст: двете земји) е базирана на ЕУ регулативата. Република Хрватска како земја членка на ЕУ има целосна усогласеност, додека Република Северна Македонија има висок степен на усогласеност со ЕУ регулативата.

Имајќи го предвид фокусот на ова истражување кое се однесува пред сè на идентификација на добри практики и модели на имплементација на проекти од енергетскиот сектор во Република Хрватска, а кои ќе бидат предмет на анализа за применливост во Република Северна Македонија. Особено се мисли на анализа на проекти со кои се обезбедува квалитет и достапност на електрична и топлинска енергија како право на секој граѓанин за обезбедување на квалитетен живот.

Табела 1
Листа на развојни документи/закони/подзаконски акти¹

Правна рамка за спроведување енергетски политики во фокусот на истражувањето во Република Хрватск	Правна рамка за спроведување енергетски политики во фокусот на истражувањето во Република Македонија
Клучни развојни документи	Клучни развојни документи
Стратегија за енергетски развој на Република Хрватска до 2023 со поглед на 2050 година https://mingor.gov.hr/	Стратегија за развој на енергетиката во Република Северна Македонија до 2040 година, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 25/20, http://www.economy.gov.mk/doc/2759
Стратегија за нискојаглероден развој на Република Хрватска до 2023 со поглед на 2050 година https://mingor.gov.hr/	Акциски план за искористување на ОИЕ на Република Македонија до 2025 година со визија до 2030 година, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 207/15 година и бр. 51/17 година, http://www.economy.gov.mk/docs/strategii
НАЦИОНАЛЕН АКЦИСКИ ПЛАН ЗА ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ ЗА ПЕРИОДОТ ОД 2022 ДО 2024 ГОДИНА https://mingor.gov.hr/NAPEnU_2022.-2024	Трет национален акциски план за енергетска ефикасност до 2020 година, https://www.energy-community.org/implementation/North_Macedonia.htm
Клучни закони	Клучни закони
Закон за енергија „Службен весник“ 120/12, 14/14, 102/15, https://mingor.gov.hr	Закон за енергетика, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 96/18, 96/19 и 236/22, http://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=8
Закон за регулирање на енергетските дејности „Службен весник“ 120/12, 68/18, https://mingor.gov.hr	Закон за енергетика, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 96/18, 96/19 и 236/22, http://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=8
Закон за пазар на електрична енергија „Службен весник“ 22/13, 102/15, 68/18, 52/19, 83/23, https://mingor.gov.hr	Закон за енергетика, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 96/18, 96/19 и 236/22, http://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=8
Закон за енергетска ефикасност „Службен весник“ 127/14, 116/18, 25/20, https://mingor.gov.hr , https://mingor.gov.hr	Закон за енергетска ефикасност, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 32/20 и 236/22, http://www.economy.gov.mk/doc/2766
Закон за обновливи извори на енергија и високоефикасно комбинирано производство, „Службен весник“ 100/15, 111/18, 83/23, https://mingor.gov.hr	Закон за енергетика, (Правилник за обновливи извори на енергија)
Подзаконски акти	Подзаконски акти
Правилници за целосна усогласеност со ЕУ регулатива	Правилници за целосна и делумна усогласеност со ЕУ регулатива

¹ Во листата не е опфатена целата регулатива, туку само дел од регулативата која е во функција на креирање на овој документ

Во таа насока како прва задача неминовно е да се направи елементарна компаративна анализа на: стратемиските развојни документи и акциски планови, и правната регулатива (закони и подзаконски акти), врз основа на што ќе се црпат можностите за применливост на модели во двете земји со што ќе се даде еден забрзан импулс во креирање одржливи регионални енергетски политики.

Во табела 1 е дадена листа на еден дел од стратемиските развојни документи, акциски планови, закони, подзаконски акти и слични документи од секторот енергетика на двете земји кои го тангираат насловот и темата на овој документ.

Напомена: Најнови измени на законската рамка во Република Хрватска објавени во „Службен весник на Република Хрватска“ бр. 83/23, а кои се однесуваат и се предмет на опсервација на овој документ се следниве закони:

■ **ЗАКОНОТ ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА И ВИСОКОЕФИКАСНА КОГЕНЕРАЦИЈА**, каде покрај останатите, најважните измени се однесуваат на заштита на малите производители на електрична енергија од ОИЕ за сопствена потрошувачка, а се однесуваат на:

- ✓ вкупна приклучна моќност на сите производствени капацитети на едно пресметковно мерно место или неколку мерни места во зграда со шест или заедница на обновливи извори на енергија во случајот повеќекратните мерни точки за наплата не надминуваат 500 kW,
- ✓ краен потрошувач кој има приклучна моќност помала од 20 kW, може да инсталира производствен погон како купувач со сопствено производство или корисник на постројката за самоснабдување до максимум моќност 20 kW,
- ✓ крајниот потрошувач кој има приклучна моќност поголема од 20 kW, може да инсталира производствен погон како купувач со сопствен производ или корисник на постројката за самоснабдување до моќта на неговото поврзување, и
- ✓ крајниот потрошувач со сопствено производство или корисникот на објектот за самоснабдување испорачува електрична енергија преку истото пресметковно мерно место преку кое купува струја од добавувач, односно преку сметководственото мерно место кое се наоѓа на спојот на повеќестанбената зграда.

■ **ЗАКОНОТ ЗА ИЗМЕНИ НА ЗАКОНОТ НА ПАЗАРОТ НА ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА**, каде покрај останатите, најважните измени се однесуваат на попрецизни рокови за инвеститорите и поголемите производители на електрична енергија од ОИЕ, а се однесуваат на:

- ✓ Енергетската дозвола се издава за период од седум години од датумот на неговата важност и не може да се прошири на имателот на проектот,
- ✓ Министерството за заштита на животната средина и енергетика (МЗЖСЕ) го откажува енергетско одобрение доколку носителот на проектот во рок од три години од датумот на важност на енергетското одобрение не резултира со одобрение за локациска дозвола. Носителот на проектот е должен во определениот рок да ја достави локациската дозвола до Министерството,
- ✓ МЗЖСЕ го откажува енергетското одобрение доколку носителот на проектот во рок од пет години од датумот на важност на енергетското одобрение не резултира со градежна дозвола, а надлежното министерство го раскинува договорот за засновање право на службености или договор за засновање градежни права или договор за засновање службености на шума и шумско земјиште на тој имател на проект. Носителот на проектот е должен до надлежниот орган во определениот рок да ја достави до надлежното Министерство и (МЗЖСЕ) градежната дозвола, и
- ✓ Носителот на проектот е должен во зададениот рок да го изгради производствениот капацитет и да добие важечка лиценца и употребна дозвола. Носителот на проектот е должен во определениот рок да достави валидна употребна дозвола до Министерството.

Заклучок 1: Правната рамка, развојните и стратемиските документи во енергетскиот сектор во Република Хрватска и Република Северна Македонија се базирани на ЕУ регулативата и стратемиските енергетски политики на ЕУ. Секоја од земјите си развива развојни и инвестициски политики на база на потенцијалите и ресурсите со кои располага. Секоја од земјите има развиено сопствена институционална и административна структура преку кои се спроведуваат енергетските политики. Сепак, заклучок е дека усогласеноста на енергетските политики на двете земји со ЕУ регулативата обезбедува широк спектар на креирање одржливи регионални енергетски политики.

1.2 КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ИНСТИТУЦИЈЕ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЕНЕРГЕТСКИ ПОЛИТИКИ ПОМЕЃУ РХ И РСМ

Како резултат на спроведеното истражување може да се констатира дека и во двете земји, секоја според своите специфики има голем број институции, енергетски компании, организации, агенции, енергетски заедници (задруги) и слично кои се во функција на развој и спроведување на енергетските политики. Квантитативно Република Хрватска има далеку поголем број правни субјекти во енергетскиот сектор,

кое се должи на големината за земјата, територијата, бројот на жителите, бројот на жупани и општини. Додека квалитативно може да се каже дека ефикасноста и функционалноста на институциите од енергетскиот сектор се со висок степен на мобилизација,

но со различни технички и кадровски капацитети. Голем број надлежности, права и обврски во секоја од земјите се диверзифицирани на различни институции така што може да зборуваме за соодветност на институциите или компатибилност на истите.

Табела 2
Листа на јавни институции од енергетскиот сектор²

Име и опис на надлежности на институции за спроведување на енергетски политики во Република Хрватска	Име и опис на надлежности на соодветни институции за спроведување на енергетски политики во Република Северна Македонија
Министерството за заштита на животната средина и енергетика, МЗОИЕ , е одговорно за креирање и спроведување на националната енергетска политика, политиката за енергетска ефикасност, акциските планови, имплементацијата на законодавството на ЕУ во областа на енергетската ефикасност на национално ниво. Министерството е одговорно и за заштита и зачувување на животната средина и природата во согласност со политиката за одржлив развој на Република Хрватска. Со донесувањето на Националната стратегија за одржлив развој, Министерството стана точка на координација за темите за одржлив развој на национално ниво и координатор на мултилатералните еколошки договори и глобалните прашања за одржлив развој на меѓународно ниво.	– Министерство за економија – Министерство за животна средина и просторно планирање
Министерството за градежништво и просторно планирање, МГИПУ , е најважниот чинител во креирањето на политиките и мерките со кои се постигнуваат зацртаните цели за заштеда на енергија во зградите, намалување на емисиите на CO ₂ и во врска со тоа, позитивните ефекти од зголемување на градежните активности. Министерството донесува законска регулатива, стратегии и програми кои го насочуваат долгорочното интегрално реновирање на зградите: семејни куќи, повеќестанбени згради, комерцијални нестанбени згради и згради од јавниот сектор.	– Министерство за транспорт и врски
Министерството за море, транспорт и инфраструктура, ММПИ , е одговорно за националната енергетска политика, акциските планови и стратегијата кои влијаат на полето на поморството, транспортот и инфраструктурата.	– Министерство за транспорт и врски
Националното координативно тело за енергетска ефикасност НКТ , кое работи во рамките на Центарот за следење на работењето и инвестициите во енергетскиот сектор. НКТ е тело задолжено за планирање, координирање и спроведување на политиката за енергетска ефикасност. НКТ ја има улогата на национална агенција за енергетска ефикасност, која има информации за сите активности од областа на енергетската ефикасност во Хрватска и води база на податоци за остварени заштеди.	– Агенција за енергетика (делумно)
Фондот за заштита на животната средина и енергетска ефикасност (ФЗОЕУ) е централно место за собирање и инвестирање вонбуџетски средства во програми и проекти за заштита на животната средина и природата, енергетската ефикасност и користењето на обновливи извори на енергија. Активностите на Фондот опфаќаат активности поврзани со финансирање на подготовка, имплементација и развој на програми и проекти и слични активности во областа на зачувување, одржливо користење, заштита и подобрување на животната средина и во областа на енергетската ефикасност и користењето на обновливите извори на енергија.	– Нема соодветна институција!
ХРВАТСКА БЕРЗА НА ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА Д.О.О. е основана со цел да обезбеди централно место за организирана, безбедна, анонимна и транспарентна трговија со електрична енергија помеѓу учесниците на пазарот, членки на берзата. ХРВАТСКА БЕРЗА НА ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА Д.О.О. е централната договорна страна CCP (eng. Central Counter Party) помеѓу продавачите и купувачите на електрична енергија, која ги презема ризиците од купување и продавање електрична енергија во рамките на склучените берзански купопродажни трансакции за претпладневниот и интраденскиот пазар. Собрание на ХРВАТСКА ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГЕТСКА берза Д.О.О. се состои од ХРВАТСКИОТ ОПЕРАТОР НА ПАЗАРОТ НА ЕНЕРГИЈАТА Д.О.О. и хрватскиот преносен систем оператор д.д. во сооднос од 50 : 50 %.	– Националниот оператор на пазар на електрична енергија – МЕМО ДООЕЛ, Скопје
Агенција за правен трансфер и посредување со недвижности (АПН) , имплементација на програмата за енергетско реновирање на згради од јавниот сектор и имплементација на програмата за систематско управување со енергијата за згради во сопственост на министерства, градови или жупани во смисла на намалување на финансиските трошоци за енергија и вода, со мониторинг преку системот ISGE.	– Нема соодветна институција! Делумно Агенција за катастар на недвижности
Институт за енергетика „Хрвоје Пожар“, ЕИНР , главните области на активност на Институтот вклучуваат стратешко планирање во енергетиката, развој на системи за електрична енергија, гас, нафта и топлинска енергија, активности поврзани со пазарот, законодавната рамка и реструктурирањето на енергетскиот сектор, енергетските контроли и сертификацијата на капацитети, и производство на енергетски биланси и статистика.	– Нема соодветна институција!
Хрватската регулаторна агенција за енергетика (ХЕРА) е формирана со Законот за регулирање на енергетските дејности, и продолжи да работи во согласност со одредбите од Законот за регулирање на енергетските дејности. Законот за регулирање на енергетските дејности предвидува дека ХЕРА е автономно, независно и непрофитно правно лице со јавни овластувања за регулирање на енергетските дејности. Основач на ХЕРА е Република Хрватска, а основачките права ги остварува Владата на Република Хрватска. ХЕРА е одговорна за својата работа пред хрватскиот парламент.	– Регулаторна комисија за енергетика

² Соодветноста на институциите се базира на сличностите на нивните права и надлежности

³ Во листата не се опфатени сите институции, туку само дел кои се во функција на креирање на овој документ

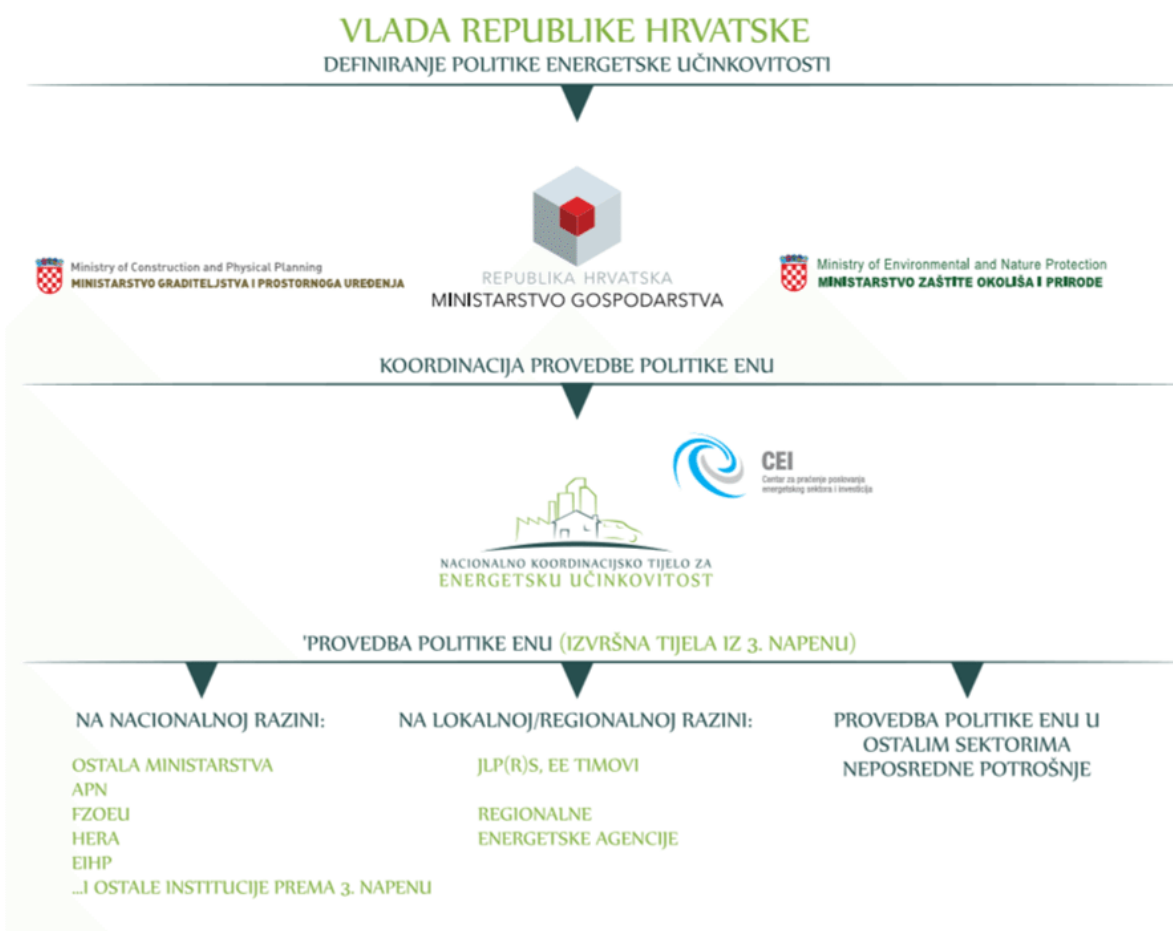
Во продолжение се дадени табели и слики со приказ на листи на институции, енергетски компании и организации со име и краток опис. Направен е обид да се идентификува соодветноста, односно компатибилноста на истите меѓу двете земји. Врз основа на оваа компарација се извлечени заклучоци во насока на институционално подобрување и усогласување во функција на креирање одржливи регионални енергетски политики.

Заклучок 2: Има одреден степен на компатибилност на јавните институции од енергетскиот сектор на двете земји. Сепак, Република Хрватска има воспоставено значајни јавни институции особено

треба да се издвои значењето на **Фондот за заштита на животната средина и енергетска ефикасност**. Воедно постојат и други институции како што се институти и регионални енергетски агенции кои Република Северна Македонија во моментот ги нема или се во некоја комплементарна врска со други јавни институции.

Сепак, како заклучок се наметнува дека во Република Северна Македонија главен недостаток е непостоењето на креатори и спроведувачи на програми и проекти на регионално и локално ниво, додека во Република Хрватска еден вид „движечка“ сила се регионалните енергетски агенции.

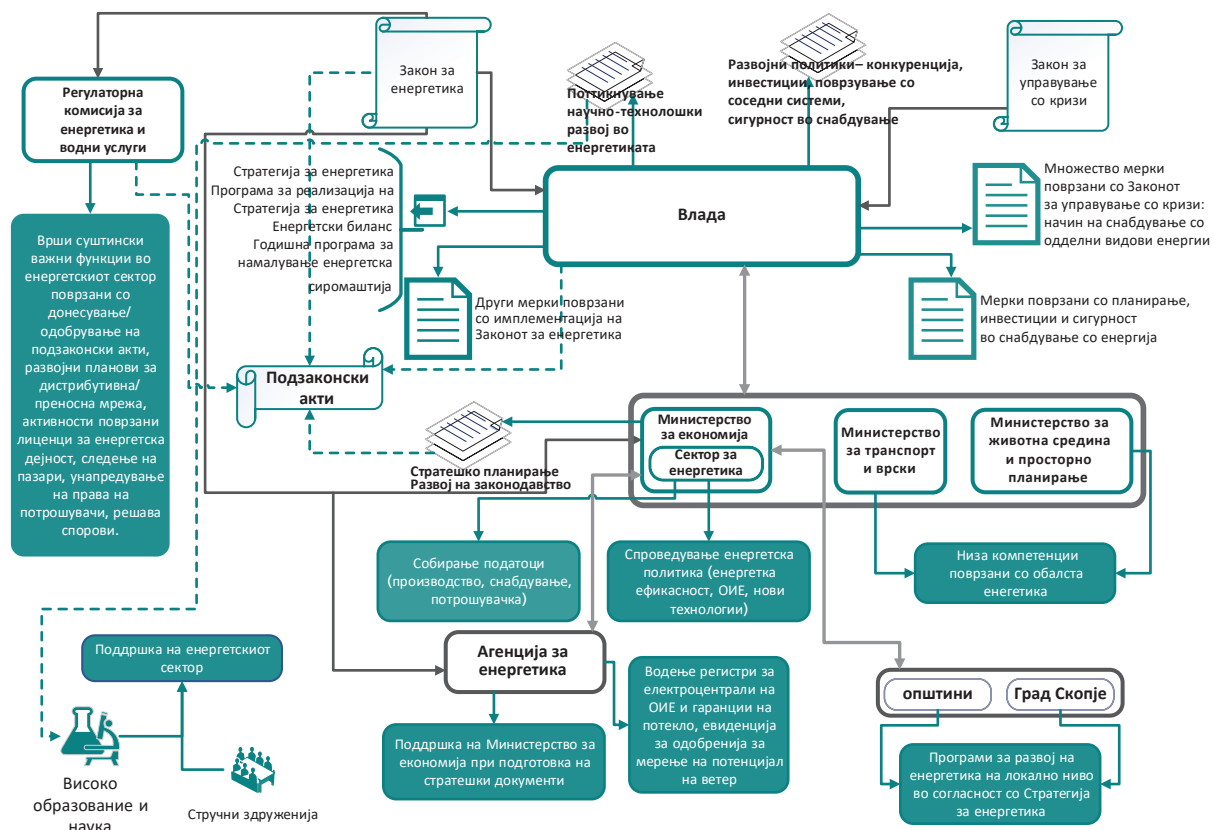
Слика 1
Приказ на институции од енергетскиот сектор во Република Хрватска

Извор: <https://www.enu.hr/ee-u-hrvatskoj/tko-je-tko-ee-rh/glavne-institucije/>

Слика 2

Приказ на институции од енергетскиот сектор во Република Северна Македонија

Извор: АНАЛИЗА НА ПРАВНАТА РАМКА ЗА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИОТ СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА, проф. д-р Весна Борозан, вон. проф. д-р Александра Крколева-Матеска, доц. д-р Петар Крстевски, Фондација „Фридрих Еберт“, ноември, 2020, стр. 5

Табела 3
Енергетски компании и организации во енергетскиот сектор

Име и опис на активности на компании и организации во енергетскиот сектор во Република Хрватска ⁴	Име на соодветни компании и организации во енергетскиот сектор во Република Северна Македонија
ХОПС е управување со електроенергетскиот систем на Република Хрватска, пренос на електрична енергија и одржување, развој и изградба на преносната мрежа заради сигурно снабдување на корисниците со минимални трошоци и грижа за зачувување на околината. Како дел од реструктурирањето на хрватскиот електроенергетски сектор, основана е трговската компанија НЕР – Transmission Operator d.o.o. (НЕР – OPS d.o.o.), кој започна со работа на 4 април 2005 година, врз основа на Законот за енергетика, Законот за изменување и дополнување на Законот за енергетика и Законот за пазар на електрична енергија.	– МЕПСО
ИНА – Индустрија нафта, Д.Д. е европска нафтена компанија со средна големина. Групацијата ИНА игра водечка улога во нафтениот бизнис во Хрватска и значајна улога во регионот во истражувањето и производството на нафта и гас, рафинирање на нафта и дистрибуција на нафта и нафтени деривати. Одговорен за спроведување на мерките Д.3 Подобрување на енергетската ефикасност при истражување и производство на нафта и мерки Д.4 Подобрување на енергетската ефикасност во преработката на нафта.	– ОКТА – Макпетрол (делумно и несоодветна споредба)
ХЕП Д.Д. е задолжен за спроведување на мерката Е.1 Подобрување на енергетската ефикасност преку намалување на сопствената потрошувачка во хидроелектрични центри, термоцентрали и термоелектрани – топлани во рамките на групата ХЕП и мерка Е.2 Подобрување на енергетската ефикасност со ревитализација на хидроелектрични центри во рамките на НЕР група.	– ЕСМ
ХЕП Топлинарство е задолжен за мерката Д.5 Замена и реконструкција на топловодната и парната водоводна мрежа	– ЕСМ снабдување со топлина
ХЕП Операторот на дистрибутивниот систем е одговорен за мерката Д.7 Намалување на загубите во дистрибутивната електроенергетска мрежа.	– ЕВН Македонија
НЕР ЕSCO Д.О.О е компанија во сопственост на Групацијата ХЕП која развива, спроведува и финансира проекти за енергетска ефикасност на пазарна основа. Акронимот ESCO, Energy Service Company, е глобално признато име за компании кои обезбедуваат комплетни енергетски услуги. Услугите вклучуваат развој, имплементација и финансирање на проекти на таков начин што повратот на инвестицијата се реализира преку заштеда на трошоци за енергија и одржување.	Нема соодветна институција! Или ЕСМ ESCO (делумно)
ЈАДРАНСКИ НАФТОВОД Д.Д е стратешки важна енергетска и деловна компанија во Република Хрватска и Централна и Североисточна Европа која управува со нафтоводот како модерен, ефикасен и економичен систем за транспорт на нафта за домашни и странски рафинерии. Покрај транспортот на нафта, основната дејност на JANAФ е складирањето на нафта и нафтени деривати. Во рамките на третиот Национален акционен план за енергетска ефикасност, JANAФ е задолжен за мерките за енергетска ефикасност при транспортот на нафта по цевководи.	Нема соодветна институција! МЕР – несоодветно НОМА ГАС – несоодветно
Одделот за термодинамика и процесна термотехника е задолжен за креирање на Студијата и Програмата за акумулација на енергија за ладење во зградите, односно мерка НС.1 од 3-ти НАПЕНУ. Одделот за електрани и енергетика нуди едукација, истражување и развој во областа на енергетскиот инженеринг и енергетскиот менаџмент, што опфаќа: електрани, системска регулација и динамика, современи нумерички методи за симулирање на процесот на согорување и формирање на загадувачи (компјутерски флуидна динамика – CFD), енергетска економија, планирање на енергетски постројки и системи, како и нивна интеграција со други системи (енергија-отпад-сообраќај), управување со енергија, енергетска ефикасност, конвенционални и обновливи извори на енергија (вклучувајќи енергија од отпад), водородна технологија и економија, промена на климата и енергетската политика и складирање на енергија. Одделот е вклучен во различни национални и меѓународни проекти на ЕУ (HRZZ, LIFE, FP6, IEE, FP7, Horizon2020) и во широк опсег на соработка со индустријата, електроиндустријата, малите и средни претпријатија и државните институции.	Нема соодветна институција! Министерство за економија (делумно) ЕСМ (делумно)

Заклучок 3: Поради разликите на енергетските ресурси и потенцијали меѓу двете земји има разлика во воспоставување на енергетски компании за производство на електрична и топлинска енергија. Во делот на производство на електрична енергија, дистрибуција и снабдување постои компатибилност на системите кои се во различни правни фор-

ми и сопственичка структура. Генерално, тоа се јавни државни компании, единствена разлика е сопственоста на дистрибутивниот систем за електрична енергија во Република Северна Македонија која е во сопственост на приватна компанија (ЕВН Македонија), додека во Република Хрватска ХЕП е во државна сопственост.

⁴ Во листата не се опфатени сите компании и организации, туку само дел од нив кои се однесуваат на фокусот и предметот на истражувањето во функција на креирање на овој документ

Табела 4
Организации кои преку активности придонесуваат за ЕЕ и ОИЕ

Име и опис на организации и активности кои придонесуваат за ЕЕ и ОИЕ во Република Хрватска ⁵	Име на соодветни организации и активности кои придонесуваат за енергетска ефикасност во Република Северна Македонија
Друштвото за дизајнирање одржлив развој, ДООР, е здружение на експерти кои се занимаваат со одржлив развој, пред сè во областа на енергетиката. ДООР работи во две стратешки насоки – транзиција кон општество со ниска потрошувачка на јаглерод и ублажување на енергетската сиромаштија, а енергетската ефикасност е една од клучните мерки во двете од овие области. Затоа ДООР го подига нивото на свесност на хрватските граѓани за енергетската ефикасност, спроведува едукативни активности на ова поле, учествува во креирањето на акциски и годишни планови за енергетска ефикасност и во други јавни политики релевантни за енергетската ефикасност.	Нема соодветна институција!
Хрватскиот совет за зелена градба (ХСЗГ) е основан во 2009 година од 24 реномирани компании и институции, како непрофитна асоцијација врз основа на консензус на сите инволвирани страни. Клучната цел на работата на здружението е да ја води трансформацијата на хрватскиот градежен и пазар на недвижности кон одржливост, промовирање зелени градежни и технолошки програми, како и интеграција на расположливите и стекнати знаења, искуства и знаења за зелената градба во планирањето и проектирање, како и извршување и функционирање на згради во Хрватска.	Нема соодветна институција!
Државниот завод за централни јавни набавки врши административни и професионални работи поврзани со централните јавни набавки за централните органи на државната управа, Владата на Република Хрватска, канцелариите и стручните служби на Владата на Република Хрватска, хрватскиот Сабор и Кабинетот на претседателот на Република Хрватска.	ЕСЈН
ЕКОНЕРГ – Завод за енергија и заштита на животната средина е општество на знаење, со традиција на континуирана работа од над 50 години. Интелектуалниот капитал на над 100 вработени во системот е доволна „критична маса“ за најкомплексните работни места во областа на работата. Во ЕКОНЕРГ, ЕСОП беше успешно имплементиран на вкупниот капитал на компанијата.	Нема соодветна институција! Или има приватни компании кои даваат слични услуги.
Факултетот за електротехника и компјутери – ФЕР, како водечка хрватска високообразовна и истражувачка институција во областа на електротехниката, компјутерите и информациско-комуникациските технологии, сака да биде интегриран и конкурентен во европската област за високо образование и истражување и сака да создаде нови форми на трансфер на знаење во стопанството и да иницира економска и социјална активност хрватски.	ФЕИТ МАНУ
Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) е глобална развојна мрежа на Обединетите нации, која работи во 177 земји и територии. Присуството на УНДП во Хрватска е регулирано со Стандардниот основен договор за соработка со Владата на Република Хрватска. Фокусирани сме на голем број развојни потреби во Хрватска, вклучително и подобрување на условите за живот и економските можности во областите погодени од војна, како и руралните и тешко достапните области; унапредување на енергетската ефикасност и заштита на животната средина; застапување за целосна социјална инклузија на лицата со попреченост, малцинствата и другите ранливи групи; и зајакнување на судството и социјалната сигурност.	Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) во Република Северна Македонија
Меѓународниот центар за одржлив развој на енергија, вода и животна средина (SDEWES Center) е невладин, непрофитна истражувачка организација. Членовите на SDEWES Центарот имаат широк спектар на знаења од областа на одржливост и одржлив развој, моделирање на енергетски системи и енергетско планирање, техничка и економска евалуација на проекти и инвестиции, законодавство поврзано со енергијата и енергетскиот пазар, ублажување на климатските промени, интеграција на Системи за вода, енергија и отпад, итн. Центарот исто така се занимава со настава, дисеминација и градење капацитети и разни други технички задачи како што се динамика на пресметковна тачност и оптимизација на системот. Членовите на Центарот SDEWES имаат долгогодишно искуство во работа на европски и национални проекти и успешно учествувале во повеќе од 35 различни иницијативи, вклучувајќи седум проекти за <i>Интелигентна енергија Европа</i> , шест проекти <i>Хоризонт 2020</i> и пет проекти од <i>Рамковната програма 7</i> .	Меѓународниот центар за одржлив развој на енергија, вода и животна средина (SDEWES Center) – Скопје
Хрватскиот деловен совет за одржлив развој – HR PSOR е непрофитна институција од приватниот сектор. Триесет и девет члена – претставници на хрватската економија ги комбинираат знаењето, иновативноста и одговорноста во потрагата по развојни патеки кои го балансираат деловниот успех, социјалната благосостојба и заштитата на животната средина.	Нема соодветна институција!
Обновливи извори на енергија на Хрватска ОИЕХ Здружението за економски интереси ОИЕХ обединува енергетски компании со вкупно 80 % од инсталираниот капацитет за производство на електрична енергија од обновливи извори во Хрватска, како и останатиот дел од индустријата за ОИЕ: производители на електрична опрема, сервис и активности за поддршка, програмери и консултанти. Во Хрватска истовремено се и пионери на проекти од обновливи извори на енергија, бидејќи во последните 15 години носител на инвестициите во обновливите извори е речиси исклучиво приватниот сектор.	Нема соодветна институција!
Хрватската професионална асоцијација за соларна енергија (HSUSE) има за цел да ја промовира употребата на сончевата енергија на локално, регионално и глобално ниво; воспоставување база на податоци за сите инсталирани проекти кои користат сончева енергија со фокус на еколошки придонес и активно учествуваат во сите проекти кои користат обновливи извори на енергија.	Македонската соларна асоцијација
Хрватската асоцијација на енергетски сертификати (ХУЕЦ) е здружение регистрирано во Градската управа за општа администрација како непрофитно правно лице. Здружението е основано со цел промовирање, развој и подобрување на енергетската ефикасност и обновливите извори на енергија во Република Хрватска, преку развој, едукација и промоција на енергетска контрола и енергетско сертифицирање во зградите и пошироко.	Нема соодветна институција! МФС ТФБ МАЦЕФ ЦЕПРОСАРД КОМОРА ЗА ВЛАСТЕНИ АРХИТЕКТИ И ИНЖЕНЕРИ

⁵ Во листата не се опфатени сите организации, туку само дел кои се во функција на креирање на овој документ

Заклучок 4: Најголем дел од овие професионални организации и асоцијации во двете земји се воспоставени од страна на експерти преку формирање на специјализирани НВО. Воедно и во двете земји е забележително присуството на академската заедница кои со проекти и средства од програми на ЕУ имаат формирано соодветни стручни тела и организации, самостојно или во рамки на научни институции при факултети и институти. Со тоа

што во Република Хрватска поголем дел од ваквите асоцијации законски имаат добиено јавни овластувања и права за давање на јавни услуги. Тоа пред сè се однесува на лиценцирање на фирми, сертифицирање и овластувања на стручни лица и слично, додека во Република Северна Македонија тој број е помал и доделувањето на правото е временски ограничено во рамки на некој проект финансиран од ЕУ.

Табела 5
Регионални енергетски агенции

Име и опис на регионални енергетски агенции во Република Хрватска	Име на соодветни регионални енергетски агенции во Република Северна Македонија
ИРЕНА – Истарска регионална агенција за енергетика Д.О.О. Лабин, основана во 2009 година од страна на округот Истра. Според програмата <i>Интелигентна енергија Европа</i> (IEE), ИРЕНА е основана како независна непрофитна организација, обезбедувајќи јавна советодавна услуга во форма на информации, помош за подигање на свеста, обука и слично на локалните носители на одлуки поврзани со енергијата во јавниот и приватниот сектор, домаќинствата и граѓаните. Регионалната агенција за енергетика на северозападна Хрватска ја започна својата работа во 2008 година со поддршка на Европската комисија како дел од програмата <i>Интелигентна енергија за Европа</i>. Главната цел и улога на агенцијата е да промовира и поттикнува регионален одржлив развој во областа на енергијата и заштитата на животната средина преку користење на обновливи извори на енергија и воведување на зголемени мерки за енергетска ефикасност. Дополнително, Агенцијата има задача да воведи добри практики за управување со енергијата, да го промовира концептот на одржлив развој, да дава информации и совети и голем број други услуги засновани на специфични локални енергетски потреби.	Нема соодветна институција!
Меѓимурска енергетска агенција Д.О.О. MENEА е основана во 2008 година како дел од проектот на ЕУ „Создавање енергетски агенции во Леида (ES), Меѓимурје (HR) и Montpellier (FR)“ финансиран од програмата <i>Интелигентна енергија – Европа</i> (IEE) со цел да се промовира идејата на одржлив развој во согласност со реалните потреби во областа на округот Меѓимурје. Активностите на MENEА опфаќаат широк спектар на активности со кои се стреми најдобро да се одговори на информативните, техничките и потребите за поддршка на јавниот и приватниот сектор во однос на обновливите извори на енергија и енергетската ефикасност.	Нема соодветна институција!
Северната регионална агенција за енергетика започна со своите активности во 2009 година. Основана е како јавна, независна и непрофитна институција во рамките на програмата <i>Интелигентна енергија Европа</i> од градовите Копривница, Вараждин и Вировитица со цел поддршка и советување и обезбедување услуги на сите засегнати страни во областа на енергетиката во северна Хрватска. Самото формирање како и првите три години од работата на агенцијата беа кофинансирани од ЕУ. Понатамошната работа и финансирањето на редовните активности на агенцијата се овозможени од основачите на градовите преку нивните градски буџети, а агенцијата самостојно преку вршење на активности на слободниот пазар.	Нема соодветна институција!
Регионалната агенција за енергетика „Кварнер“ е основана во 2009 година. Целта на формирањето на агенцијата беше да се воспостави единствена организациска и институционална рамка за порационално користење на постојните енергетски ресурси како и да се поттикне производството на енергија од обновливи и алтернативни извори во округот Приморје – Горски Котар.	Нема соодветна институција!

Заклучок 5: Регионалните енергетски агенции (РЕА) во Република Хрватска се еден од главните фактори за успешна реализација на енергетски проекти на ниво на региони, општини и локални заедници. Имено РЕА се еден вид центри каде се креираат и подготвуваат регионалните и локални политики, како и нивно практично спроведување

и претставуваат еден вид децентрализација насочена кон потребите на локалните заедници. Во Република Северна Македонија не постојат форми на РЕА што е голем недостаток во институционалната поставеност што резултира со низок степен на имплементација на енергетски проекти.

Табела 6
Енергетски задруги (заедници) во Република Хрватска⁶

Име и опис на енергетски задруги (заедници) во Република Хрватска	Име на соодветни енергетски задруги во Република Северна Македонија
Задруга БАН-УНИОН е земјоделско-енергетска задруга за производство и преработка на земјоделски производи, чија цел е производство на здрава (органска, еколошка) храна со употреба на сопствена енергија (електрична енергија, топлина, ладење), независно произведена енергија од ОИЕ во еколошки зачувана средина. Задругата е основана на 3 ноември 2011 година и работи на ППДС во Сисачко-Мославинската жупанија. Седум членови ја сочинуваат задругата, а половината се високообразовани, што е добар човечки капитал за управување со задругата и спроведување проекти. Нашето мото е чисто и здраво, што значи чиста енергија, животна средина и здрава храна. Задругата се наоѓа во ридско и шумско подрачје каде има многу биомаса, сонце и вода за производство на енергија од ОИЕ. Задругата работи на реализација на проект за здрава храна (козарство, сирење и одгледување печурки) за кој постои голем интерес од локалното население и локалната заедница, а има и големи неискористени ресурси за овој атрактивен и профитабилен земјоделски бизнис. на органско производство на храна. Задругата поседува опрема за преработка на млеко и сирење, земјиште и деловен простор.	Нема соодветна институција!
Зелена енергетска задруга (ЗЕЗ) е задруга која се занимава со планирање и управување со проекти за примена на обновливи извори на енергија и енергетска ефикасност. Задругата е основана со цел да работи во локалната заедница со посебен акцент на одржливиот развој на туризмот, земјоделството и комерцијалните и јавните институции. Задругата планира во иднина да започне со снабдување со електрична енергија произведена од обновливи извори на енергија. ЗЕЗ особено го негува принципот на соработка со поединци, компании, институции и сите други засегнати страни чиј примарен интерес е општествено одговорното работење и одржливиот развој на локалните заедници.	Нема соодветна институција!
Мисијата на енергетска задруга на островот Крк е да ги направи обновливите извори на енергија и енергетската ефикасност достапни за секој приватен, правен и социјален субјект на островот, со цел да се намали, а потоа и да се елиминира зависноста на островјаните од исчезнувањето и сè поскапите фосилни горива. За да се постигне оваа цел, да се дизајнираат и имплементираат едукативни, организациски, правни, деловни, финансиски и други модели и практики, со цел најголемиот дел од активностите да се вршат потпирајќи се на луѓето и ресурсите на островот. Како непрофитна организација, Задругата соработува со сите поединци, здруженија, институции, деловни субјекти, единици на локална и регионална самоуправа, национални и странски субјекти кои се подготвени да ѝ помогнат, да учествуваат во нејзините проекти или кога им е потребна помош, да ја постигне својата мисија.	Нема соодветна институција!
Енергетската задруга Луг е основана како резултат на низа иницијативи и проекти на локалната акциона група <i>Валис Колапис</i> со цел да се поттикнат ОИЕ во околните Карловац и Загреб. Основана е во мај 2013 година и опфаќа 10 града и општини на северот на округот Карловац и на југот на Загребската жупанија: Карловац, Дуга Реса, Озаљ, Камање, Драганиќ, Нетретиќ, Рибник, Ласиња, Жакање и Покупско. Задругата брои 8 члена, 6 физички и две правни лица.	Нема соодветна институција!
Примарната цел на Енергетската задруга Сунчани Хвар е да им помогне на граѓаните со соларизација, инсталирајќи фотоволтаични и термосоларни системи на нивните згради. Тие, исто така, ги фокусираат своите активности на зголемување на енергетската ефикасност преку презентација на модели за намалување на трошоците за енергија во домаќинствата кои користат широк спектар на обновливи извори на енергија, како што се изолација на куќи (покриви, поставување енергетски ефикасна столарија, топлинска изолација на сидови...), производство на топла вода и електрична енергија со користење на фотоволтаични системи.	Нема соодветна институција!
Примарни активности на Воената задруга Ка-Солар се производство, пренос, дистрибуција, снабдување и организација на пазарот на електрична енергија. Седиштето на задругата е во Карловац, а управител е Мато Бановиќ. Задругата е основана на 13 септември 2012 година, а нејзина област на делување е целата територија на Република Хрватска.	Нема соодветна институција!
Енергетската задруга SPES е основана на 5 јули 2002 година, а пререгистрирана на 15 февруари 2013 година во Трговскиот суд во Сплит. Управител на задругата е Ивана Роси, а лице за контакт и претседател на собранието е Иван Биук. Задругата досега има завршено идеен проект за соларна централа до 100 kWp на покривот на фабриката за полнење вода од изворот Врлика со предговор за купопродажба и договор за техничка можност за продажба на сончевата енергија назад во мрежата. Сите тековни активности на задругата сега се насочени кон отстранување на воените штети на комерцијалната зграда што беше дадена под закуп на задругата <i>СПЕС</i> на 14 години.	Нема соодветна институција!

⁶ Во врска со користење на термините „енергетски заедници“ и/или „енергетски задруги“ во текстот на овој документ, важно е да се напомене дека во Република Хрватска во легислативата поимот енергетска заедница од ЕУ легислативата е преведена како енергетска задруга што не соодветствува на реалноста и сите засегнати страни имаат покренато иницијатива за да се изврши корекција, што значи дека значи правилно е и тенденција е да се користи „енергетска заедница“. Воедно во Република Северна Македонија единствено место во законската регулатива е Законот за енергетски задруги, каде во член 2 покрај останатите се набројува и енергетската задруга како форма на енергетска заедница, така што со цел да не се погреша во сфаќањето, низ текстот се користени и двата термина, а енергетски задруги како еден вид форма на енергетска заедница.

Заклучок 6: Енергетските задруги (ЕЗ) во Република Хрватска претставуваат важна форма на организирање на граѓани на ниво на локални заедници во функција на реализација на енергетски проекти со мерки за ЕЕ и производство на енергија од ОИЕ. Постојат успешни приказни кои може со мали усогласувања да се реплицираат како модел во Република Северна Македонија. Искуството покажува дека може многу добро да се организираат

локалните заедници преку градење партнерства воспоставени преку јавно-приватен дијалог меѓу граѓаните, локалните и регионални власти. Во Република Северна Македонија нема формирано ЕЗ како правни облици единствено постојат НВО кои работат на подготовка на проекти со мерки за ЕЕ и искористување на ОИЕ, што ни оддалеку не е истата улога како што е улогата и значењето на ЕЗ.

ДЕЛ 2

2.1 ДОБРИ ПРАКСИ ВО РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА⁷

– Фондот за заштита на животната средина и енергетска ефикасност (FZOEU)

Како што беше претходно нагласено ФЗОЕУ (Фондот) е централно место за собирање и инвестирање вонбуџетски средства во програми и проекти за заштита на животната средина и природата, енергетската ефикасност и користењето на обновливи извори на енергија.

Во системот на управување и контрола на употребата на структурните инструменти на ЕУ во Република Хрватска, Фондот има улога на посредничко тело 2 за одредени специфични цели во областа на заштитата на животната средина и одржливоста на ресурсите, климатските промени, енергетската ефикасност и обновливите извори на енергија.

Активностите на Фондот опфаќаат активности поврзани со финансирање, подготовка, имплементација и развој на програми и проекти и слични активности во областа на зачувување, одржливо користење, заштита и подобрување на животната средина.

Воедно во областа на енергетската ефикасност и користењето на обновливите извори на енергија, Фондот особено врши професионални и други задачи поврзани со стекнување, управување и користење на средства од Фондот. Фондот врши посредување во врска со финансирањето на заштитата на животната средина и енергетската ефикасност од фондовите на странски држави, меѓународни организации, финансиски институции и тела, како и домашни и странски правни и физички лица. Тој ја води базата на податоци за програми, проекти и слични активности од областа на заштитата на животната средина и енергетската ефикасност. Прави анализа за проекциите за потребните и расположливите финансиски средства за нивна реализација,

поттикнување, воспоставување и остварување соработка со меѓународни и домашни финансиски институции и други правни и физички лица заради финансирање на заштитата на животната средина и енергетската ефикасност.

Сите активности на Фондот се во согласност со Националната стратегија за заштита на животната средина и Националниот акциски план за животна средина, Стратегијата за развој на енергетиката и имплементацијата.

– Извори на финансирање

Буџетот на Фондот за 2023 година изнесува 400.108.430 евра, а средствата за финансирање на активностите на Фондот се обезбедуваат од наменските приходи и тоа од:

- компензација на загадувачите на животната средина,
- такси за корисници на животната средина,
- надомест за оптоварување на животната средина со отпад, и
- посебни еколошки такси за моторни возила.

Средства за финансирање на активностите може да се добијат и од: буџетите на регионите (жупаниите) и локалната самоуправа во согласност со заеднички утврдените програми, како и приходи остварени врз основа на меѓународна билатерална и мултилатерална соработка за програми, проекти и слични активности во областа на заштитата на животната средина и енергетската ефикасност.

– Намена на средствата

За секоја деловна година, Управниот одбор на Фондот ја усвојува Програмата за работа и Финансискиот план на Фондот. Во Програмата за работа и Финансискиот план посебно се прикажани програмите и проектите, како и финансиските средства предвидени за областа на заштитата на животната средина и областа на енергетската ефикасност. Структурата на работната програма е таква што ги наведува работните цели за одреден период и ја објаснува програмата за имплементација на мерките што се планираат за постигнување на наведените цели. Финансискиот план на Фондот

⁷ Текстовите за примерите кои се прикажани во точката 2.2. добри практики се преземени и соодветно прилагодени од веб-страници на институции од Република Хрватска

се донесува во согласност со процедурата пропишана со Законот за буџети за вонбуџетски средства кои важат во Република Хрватска.

Покрај годишната, Фондот донесува и повеќегодишна програма за работа во согласност со Националната стратегија за заштита на животната средина и Националниот акциски план за животна средина, Стратегијата за развој на енергетиката и Програмата за имплементација на Стратегијата за развој на енергетиката, националната енергетика.

Има целосна усогласеност и со други акти и прописи од областа на заштитата на животната средина и енергетската ефикасност, како и меѓународните договори во кои е членка Република Хрватска, со согласност на Владата на Република Хрватска. Фондот е должен да ги применува прописите со кои се уредува областа на буџетското сметководство и финансиското известување во буџетското сметководство. На сликата подолу е прикажана економска класификација на остварените приходи за 2022 година.

Слика 3
Економска класификација на приходи на Фондот за 2022 година

Извор: Извештај за извршување на Финансискиот план на ФЗОЕУ за 2022 година, стр.3 <https://www.fzoeu.hr/hr/proracun/9227>

Од сликата се гледа дека најголем дел од вкупниот приход се остварува од управни и административни такси од вкупно 55,69 %, како и 41,29 % приходи од посебни прописи, а незначително многу мал дел од околу 3 % се од други извори на финансирање.

– Форми и постапка на алокација на средства

Преку Фондот се доделуваат средства на правни и физички лица заради финансирање програми, проекти и други активности, основани во согласност со одредбите од Законот за Фондот за заштита на животната средина и енергетска ефикасност, и тоа преку: заеми без камата, субвенција, помош, т.е. донација.

Средствата се доделуваат врз основа на јавен тендер или јавен повик.

Средствата на Фондот можат да се користат само за намените за кои се доделени. Доколку корисникот

на средствата не ги искористи доделените средства на начин и за целите утврдени со договорот, должен е да ги врати средствата кои не се наменети за користење на Фондот, а за штетата што му е нанесена на Фондот, одговара на начин утврден со Договорот за користење на средствата.

Средствата на Фондот се даваат на правни и физички лица за цели на финансирање утврдени со Законот за Фондот за заштита на животната средина и енергетска ефикасност врз основа на тендер објавен од Фондот. Во одредени случаи Фондот не објавува јавен тендер, а тоа е во случај кога како договорна страна директно кофинансира и учествува во реализација на програми, проекти и слични активности пропишани со Законот за Фондот за заштита на животната средина и енергетска ефикасност.

Со општите акти на Фондот се определуваат условите што треба да ги исполнуваат корисниците на

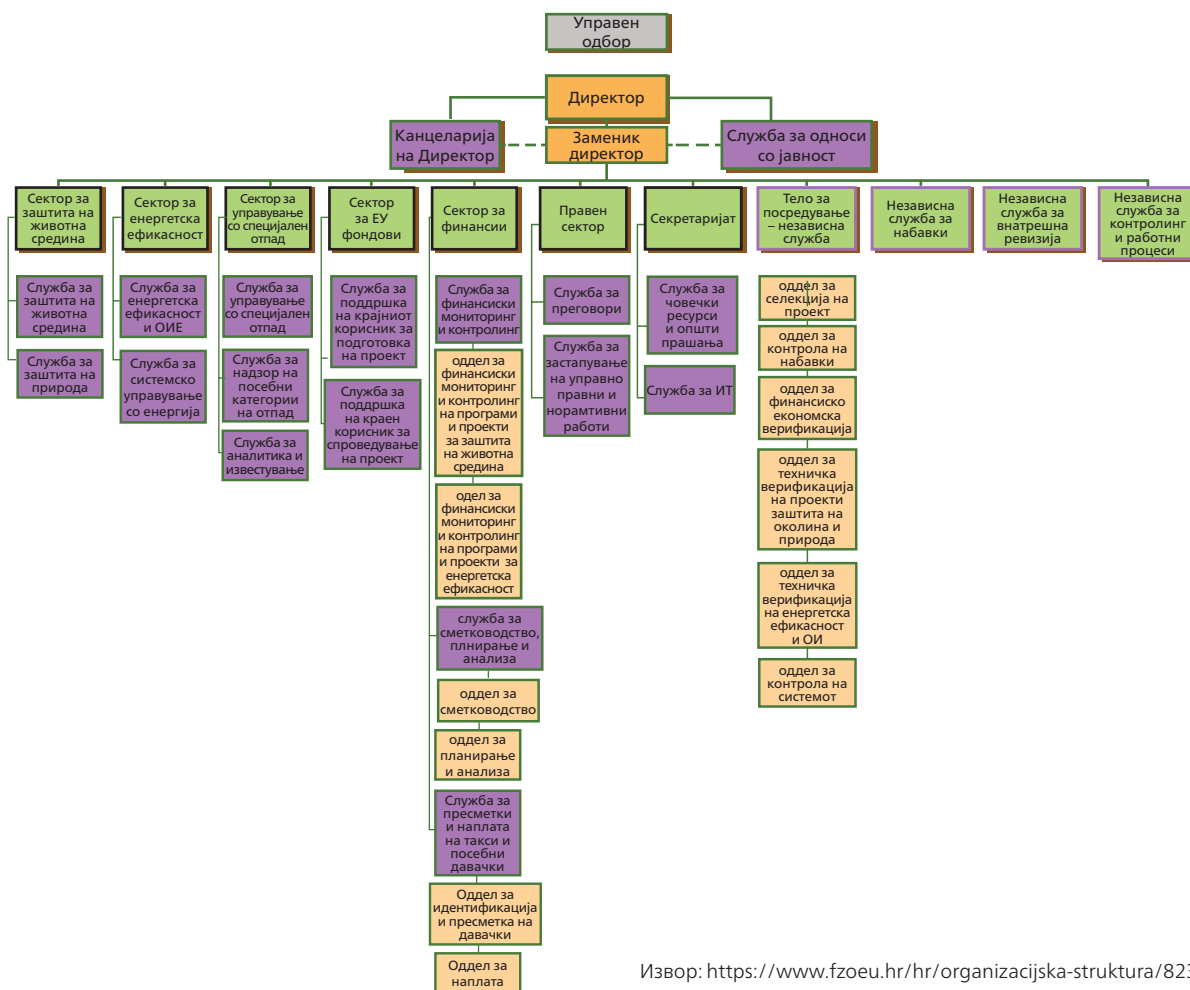
средствата на Фондот, условите и начинот на распределба на средствата, критериумите и стандардите за евалуација на барањата за распределба на средствата од Фондот и начинот на следење на наменската употреба на средства и договорни обврски меѓу Фондот и корисниците на неговите средства.

Во финансирањето на горенаведените програми, проекти и слични активности, Фондот соработува со банки и други финансиски институции. Во продолжение е дадена слика со приказ на управувачката структура на Фондот.

Слика 4

Приказ на управувачката структура на Фондот

Фонд за енергетска ефикасност и заштита на животна средина

Извор: <https://www.fzoeu.hr/hr/organizacijska-struktura/8233>

– Регионална енергетска агенција – РЕГЕА

РЕГЕА е регионална енергетска агенција која е фокусирана на обезбедување совети и иновативни решенија во секторот за енергија и заштита на животната средина. Формирана е од Градот Загреб, Крапинско-Загорската жупанија, Карловачката жупанија и Загребската жупанија како активност во рамки на програмата *Интелигентна енергија во Европа* во 2008 година и во моментот има 35 вработени.

Од 2013 година, РЕГЕА спроведува проекти за делумно и целосно енергетско реновирање на објекти. Преку проектот за енергетско реновирање се опфатија 8 училишта во Карловачката жупанија, а во 2016 година започнува нов циклус на енергетско реновирање – оттогаш се реновирани 7 училишта и 3 здравствени установи и вкупна инвестиција од

над 1 милион евра. Сите инвестиции во делумно и целосно енергетско реновирање на зградите од јавниот сектор изнесуваат над 6,5 милиони евра, од кои сите проекти се кофинансирани со грантови од фондовите на ЕУ.

Во периодот од 2009 до 2023 година е реализиран проект со кофинансирање на физички лица за инвестиции во обновливи извори на енергија и примена на мерки за енергетска ефикасност. Така, дури 460 домаќинства инсталирале системи за користење на обновливи извори на енергија или ја подобриле енергетската ефикасност на своите домови, а вредноста на сите проекти била дури 2 милиони евра.

Исто така РЕГЕА тековно спроведува 5 проекти за структурно реновирање на објекти – заштитени културни добра со вкупна вредност од над 8,6 милиони евра. Управувањето со градежните проекти

продолжува како дел од реализацијата на целосната реконструкција од земјотресот на зградата на Медицинското училиште во Карловац во вредност од 2.036 милиони евра, кофинансирана како дел од Фондот за солидарност на Европската Унија и Националниот план за закрепнување и отпорност.

РЕГЕА во соработка со Карловачката жупанија, иницира и 3 проекти како дел од програмата за заштита и зачувување на недвижности како културни добра што ја спроведува Министерството за култура и медиуми, а се однесува на локациите на Стариот град Цетин, Босилево и Модруш. Во сите споменати проекти, придонесот на РЕГЕА се одразува и во предлагањето иновативни и одржливи решенија, особено во областа на енергетиката и заштитата на животната средина во сите фази од развојот на проектот.

Во последните 15 години со средства од фондови на ЕУ, РЕГЕА има реализирано вкупно 84 проекта во партнерство и соработка со институции од ЕУ земји. На овој начин се мобилизираа средства од над 500 милиони евра проектни инвестиции и се најдобрата јавна институција во однос на реализацијата на европските проекти по број на вработени.

– Регионална енергетска агенција – Север

Регионалната енергетска агенција Север (REA North) е јавна непрофитна институција основана во 2009 година како дел од програмата *Интелигентна енергија Европа*, која работи претежно во северна Хрватска, а во зависност од потребите и во други делови на земјата.

Агенцијата ја сочинуваат единаесет експерти од различни области кои со своето знаење и вештини од областа на јавните набавки, управување со проекти, енергетска ефикасност, градежништво, електромобилност и сродни области, како и советодавни и други помошни услуги, им помагаат на заинтересираните чинители во енергетската транзиција и предизвиците на иднината.

РЕА Север е во партнерство со единиците на локалната и регионалната самоуправа, институциите од јавниот сектор, малите и средни претприемачи, граѓаните и другите заинтересирани чинители на кои им дава професионална поддршка во спроведувањето на амбициозните цели за одржлив развој.

Во продолжение е дадена кратка информација за 2 проекта и тоа:

– Проект 1: Проект за ЕЕ

Целта на проектот е заеднички да се решат проблемите во домувањето од аспект на енергетска ефикасност во секторот за социјални станови, сè со цел да се намалат емисиите на CO₂.

Општата цел на проектот е подобрување на регионалната политика во областа на социјалното домување и енергетската сиромаштија, преку поли-

тички, институционални, финансиски и технички промени на различни нивоа.

Преку меѓународна соработка, регионите ќе идентификуваат, споделуваат и пренесуваат иновативни методологии, процеси и примери на добри практики во развојот и спроведувањето на зелена политика на секторот за социјални станови, насочена кон изградба на нови згради или реконструкција на постоечки згради.

Со реализација на проектот се постигнати следниве резултати: Акциски план за зазеленување на секторот за социјални станови во градот Вараждин, Развиен е концепт на енергетски ефикасни социјални станови и Извештај за самооценување.

Во првата фаза од проектот, регионите вклучени во проектот развиваат различни алатки и акциски планови, додека втората фаза е фокусирана на следење на спроведувањето и евалуацијата.

– Проект 2: Едно сонце што ги поврзува северот и југот

Зголемување на производството на електрична енергија од соларна енергија и зајакнување на соработката меѓу хрватските и норвешките организации се главните цели на овој проект. Користејќи ја енергијата на сонцето преку активностите на проектот ќе се реализираат 29 пилот-проекти за изградба на интегрирани фотоволтаични системи за сопствени потреби на згради со вкупна инсталирана моќност од 830 kW.

Овој проект е посебен по тоа што се вклучени дури 19 партнери, од кои 18 од Хрватска и еден од Норвешка. По спроведувањето на сите активности, се очекува да се добие годишно производство на електрична енергија од 981,87 MWh од сончева енергија со што ќе ги намалат емисиите на CO₂ за 155,72 тони годишно.

2.2 СТУДИИ НА СЛУЧАЈ – ПРОЕКТНИ МОДЕЛИ ВО РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА

Студија на случај 1 – „Крижевачки сончеви кровови“

Први проекти за граѓанска енергија во Република Хрватска „Крижевачки сончеви кровови“ се првите примери на граѓански енергетски проекти и групни инвестиции (crowdfunding) во обновливи извори на енергија во Република Хрватска. Проектите се целосно финансирани од граѓаните според моделот на микрозаеми.

Врз основа на соработката помеѓу *Зелена енергетска задруга* и Градот Крижевци, проектите беа реализирани во 2018 и 2019 година преку групно-инвестинг кампањи за собирање инвестиции за поставување на фотоволтаични центри на две јавни згради во Крижевци. Овие проекти дадоа значаен придонес во позиционирањето на Крижевци како еден од лидерите во енергетската

независност на градовите во Република Хрватска и во однос на поттикнување на граѓанската енергија во локалните заедници и пошироко. Проектите, исто така, резултираа со формирање на локална граѓанска енергетска иницијатива *КЛИК*, која денес ја води Канцеларијата за енергетика и клима на градот Крижевци, прва од ваков вид во Република Хрватска.

Сончева централа на покривот на Центарот за развој и Технолошки парк Крижевци

Првиот проект за соларен покрив во Крижевци овозможи инвестирање на сопствени средства на граѓани со цел финансирање и инсталирање на соларна централа од 30 kW на покривот на Развојниот центар и Технолошки парк Крижевци (РЦТП) што се гледа од сликата подолу.

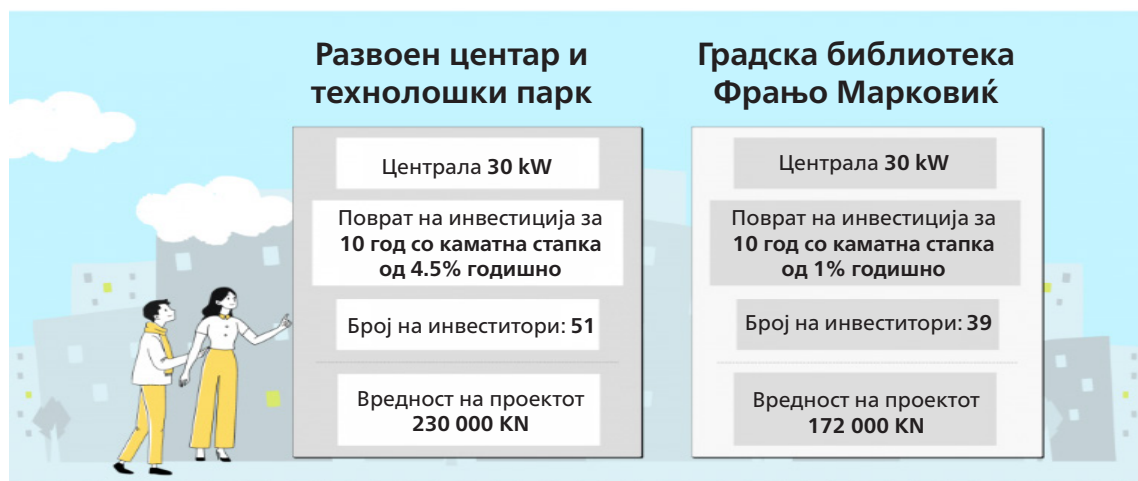
Слика 5
Промотивен приказ на „Крижевачки сончеви кровови“

Повратот на инвестицијата зголемена за каматата во износ од 4,5 % годишно во период од 10 години се финансираа од страна на 51 граѓанин-инвеститор кои за само 10 дена ги обезбедија потребните 230.000 куни. Интересот на граѓаните за инвестирање ја зголеми речиси четирикратно потребната сума. Минималниот износ на инвестиција беше 1.000 куни, а максималниот износ беше ограничен на 10.000 куни (подоцна до 7.500 куни) за да се овозможи учество на што поголем број граѓани.

При реализација на проектот се утврдија услови како, на пример, минимум 20 % од потребната сума од 230.000 куни да се однесува на инвеститори од Крижевци и околината. На сликата подолу се прикажани основни податоци за електраните, моќност, број на вложувачи, вкупна вредност, показател на успешност на поврат на инвестицијата и износот на каматната стапка.

Слика 6
Податоци за електрани на „Крижевачки сончеви кровови“

На тој начин инвестициска предност им се дава на жителите на Крижевци со цел да се обезбеди најголем можен удел во сопственоста на инсталираната моќност на обновлива енергија. Вишоците на електрична енергија се предаваат на мрежата според моделот на самоснабдување *Клиент* со сопствено производство. Додека преку заедницата *Грин енерџи* како сопственик на електраната добива надомест од заштедата остварена со работата на сончевата централа, која ја користи за отплати заемот со камата на сите инвеститори во период од 10 години. По отплатата на целиот кредит, електраната ќе остане во сопственост на Развојниот центар Крижевци и Технолошки парк.

Слика 7
Реален приказ на изглед на „Крижевачки сончеви кровови“

Како дел од ЗЕЗ тимот на „Сончевата страна“

На „Сончевата страна“ е модел преку кој се дава бесплатна услуга од страна на Зелена енергетска заедница (ЗЕЗ) за поддршка во реализацијата на соларни центри за домаќинства. *Грин енерџи* заедницата е непрофитно социјално претпријатие кое им помага на граѓаните и јавниот сектор да инвестираат и да користат обновливи извори на енергија.

Корисен линк: <https://nasuncanojstrani.hr/glavni-projekt-solarne-elektrane/>

Студија на случај 2

Енергетска заедница „Остров Крк“

Во согласност со енергетската стратегија за развој на островот Крк, која беше прифатена од сите единици на локалната самоуправа на островот во 2012 година, беше основана Енергетската заедница „Островот Крк“ како прва енергетска заедница во Република Хрватска. Заедничка цел на заедницата е да се постигне енергетска независност (и неутралност на CO₂) на островот до 2030 година.

Што нуди енергетската заедница?

- Помош и поддршка во оптималниот избор на технологии за производство, потрошувачка и складирање на енергија од сите обновливи извори (сонце, ветер, биомаса...) и енергетска ефикасност.
- Листа на проверени и сигурни дизајнери, добавувачи и изведувачи (инсталатери) за сите овие технологии и надзор и конечна верификација на инсталациите.
- Консалтинг при изведување на работите и легализација на инсталираната опрема и потенцијално приклучување на електродистрибутивната мрежа.
- Заеднички (поповолни) преговори со купувачите на енергија од обновливи извори нови проекти, особено во доменот на паметните мрежи.
- Помош и поддршка во оптималниот избор на електрични возила (автомобили, велосипеди, скутери) и електрични чамци и нивна заедничка (поповолна) набавка.
- Едукација на островски бизнисмени заинтересирани за производство и монтажа на опрема за производство, потрошувачка и складирање на енергија од обновливи извори.
- Учество во работата на заедницата, вклучувајќи ги и управувачките права.

Која е мисијата на енергетската заедница?

- Мисијата е обновливите извори на енергија и енергетската ефикасност да бидат достапни за секој приватен и правен субјект на островот, со цел да се намали зависноста на островјаните од сè поскапите фосилни горива и да се даде придонес во запирање на климатските промени.
- Енергетската транзиција на островот и развојот на стабилен енергетски систем се можни само со помош на голем број мали фотоволтаични електрани, односно овозможување производство на точката на потрошувачка и користење на паметната мрежа.

Која е Визија на островот Крк во 2030 година?

- Енергетски независен и јаглеродно неутрален остров со неколку поголеми локални електрани базирани на обновливи извори на енергија,
- каде населението живее во енергетски ефикасни згради,
- каде што повеќето згради произведуваат енергија еднаква или поголема од нејзините потреби,
- каде што се собира вода и се рециклира и по правило рационално се троши,
- каде што целиот органски отпад во земјоделството, туризмот и домаќинствата се компостира или се користи за енергија, и
- каде сообраќајот е претежно со електрични возила.

Студија на случај 3 – ИРЕНА – Истарска регионална агенција за енергетика и енергетски дејности ДОО

Предмет на деловно работење на ИРЕНА е:

- промоција, подготовка, имплементација и развој на програми, проекти и слични активности во областа на зачувување, одржливо користење, заштита и подобрување на животната средина,
- промоција, подготовка, имплементација и развој на програми, проекти и слични активности од областа на енергетската ефикасност и користењето на обновливите извори на енергија,
- обезбедување техничка и финансиска помош за проекти за енергетска ефикасност и заштеда на енергија во домаќинствата,
- подготовка на предлози за оптимизирање на енергетската ефикасност и користење на обновливи извори на енергија во објекти во сопственост на единиците на локалната и регионалната самоуправа,
- поттикнување на регионалната економија да вклучи и да учествува во развојни проекти во енергетската област,
- организација на консултации, стручни состаноци, семинари, курсеви и лекции поврзани со енергетска ефикасност, заштеда на енергија и користење обновливи извори на енергија,
- подготовка на енергетски статистики и енергетски биланси за подрачјето на округот Истар и за подрачјето на одделни градови/општини од округот Истар,
- планирање на развојот на енергетските системи во областа на округот Истар и областа на поединечни градови/општини во областа Истарска жупанија (изработка на мастер планови),
- изработка на физибилити студии за проекти за енергетска ефикасност и нивна реализација,
- техничко тестирање и енергетска анализа на проекти (енергетска ревизија),

- соработка со слични институции на национално и меѓународно ниво за проекти за развој на енергија,
- подготовка на апликација на проекти поврзани со повици за јавни тендери за кофинансирање или доделување грантови,
- едукација поврзана со енергетска ефикасност, заштеда на енергија, користење на обновливи извори на енергија и заштита на животната средина,
- рекламирање и објавување поврзани со енергетскиот сектор и заштитата на животната средина,
- издавачка дејност,
- креирање и управување со бази на податоци,
- истражување на пазарот и анкети на јавното мислење,
- бизнис и менаџмент консалтинг,
- технички преглед и анализа и слично.

Реализирани проекти на ИРЕНА се:

- COASTENERGY – Blue Energy во пристаништата и крајбрежните урбани области,
- Joint_SECAP – Заеднички стратегии за адаптација на климатските промени во крајбрежните области,
- HAPPEN – Холистички пристап и платформа за длабоко реновирање на медицинско станбено изградено опкружување,
- iDEAL - DECISION поддршка за планот за адаптација,
- FIRECE – Иновативни финансиски инструменти за индустриска транзиција на енергија со низок јаглерод во Централна Европа,
- ПОДДРШКА – Локалните самоуправи во стратегии со ниска содржина на јаглерод,
- ENEPJ – Заеднички акции за енергетска ефикасност,
- E-RESPLAN – Иновативни образовни алатки за енергетско планирање,
- EH-CMap – Напредна обука за енергетска ефикасност во историското наследство,
- TERRE – Територија, енергија и вработување,
- ЛЕГЕНДА – Случаи за демонстрација на геотермална енергија со ниска енталпија за енергетски ефикасни згради во јадранската област,
- SEA-R – Одржлива енергија во јадранските региони: знаење за инвестирање,
- АЛТЕРЕНЕРГИЈА – Енергетска одржливост за јадранските мали заедници
- Проектот за приклучување на Општата болница во Пула на мрежата за природен гас,
- „Децата – наш залог за одржлива иднина“ – градинка со сончеви колектори
- Опис на конкретен проект,
- Добра енергија – сончева енергија за енергетска транзиција, и

- Проектот „Добра енергија – сончева енергија за енергетска транзиција“ обезбедува инсталација на 1 MW соларни електрани на јавни згради во округот Истар, Пореч, Пула, Црес, Чаковец, Запрешиќ и Иваниќ-Град до пролетта 2024 година.

Станува збор за проект со вкупна вредност од 1,4 милиони евра, кој со одлука на Министерството за регионален развој и фондови на Европската Унија, доби право на 85 % од финансирањето (1,1 милион евра) преку грантови во рамките на „Енергија и климатски промени“ програма на Финансискиот механизам на европскиот економски простор (ЕЕА) 2014 – 2021 година.

Носител на проектот е округот Истра, кој во соработка со ИРЕНА – Истарската енергетска агенција и Грин енергетската задруга ги спои градот Пореч, градот Пула, градот Крес, градот Чаковец, градот на Запрешиќ и Градот Иваниќ-Град во партнерство со два билатерални партнера од Норвешка, Greenstaat Energy AS и Stiftelsen Seed Forum Norway.

Проектот *Добра енергија SEET* вклучува имплементација на 22 интегрирани соларни центри со вкупна моќност од 1 MW на јавни објекти во областа на округот и градовите на партнерите во проектот. Вклучуваат портфолио на различни проекти, во зависност од тип, потреби и локација на поединечниот објект. Разновидноста на проектното портфолио ќе се искористи за да се дефинираат препораки за оптимизирање на инвестициите во соларни центри во Република Хрватска. Со реализација на проектот се очекува да се заштедат средства и да се поедностави процесот на инвестирање во соларни центри на јавните објекти низ целата земја во иднина.

Новите соларни капацитети на подрачјето на округот и градовите-партнери на проектот ќе бидат и во служба на поактивно вклучување на граѓаните во транзицијата кон обновливи извори на енергија. Во рамки на јавните објекти со новопоставени соларни центри, граѓаните се информираат за инвестирање во соларни центри за домаќинствата,

со што се очекува да се стимулираат дополнителни инвестиции во соларна енергија. Дополнително, со цел да се обезбедат потребните ресурси за реализација на нови соларни капацитети во иднина, проектот предвидува и програма за неформална едукација за монтери на соларни центри.

Соработката со два билатерални партнери од Норвешка на овој проект овозможува размена на искуства меѓу донаторите и Република Хрватска за максимално искористување на сончевиот потенцијал на земјата.

Целта на проектот е зголемување на капацитетот за производство на енергија од обновливи извори.

Период на имплементација: мај 2022 – април 2024 година.

Носител на проектот: округот Истра

Партнери на проектот: Град Пореч, Град Пула, Град Запрешиќ, Град Крес, Град Чаковец, Град Иваниќ-Град, Истра Регионална агенција за енергетика (ИРЕНА), Зелена енергетска соработка (ЗЕЗ), Грин-стат енерџи АС, Штифтелсен Сед Форум Норвешка

Вкупна вредност на проектот: 1,4 милиони евра

Проектот „Добра енергија – Сончева енергија за енергетска транзиција“ е финансиран од Исланд, Лихтенштајн и Норвешка преку Финансискиот механизам на Европската економска област (ЕЕА) 2014 – 2021 година во износ од 85 % (1,1 милион евра) грантови.

Во округот Истар, проектот финансира имплементација на 6 интегрирани мрежни фотоволтаични системи, со вкупна номинална моќност од 340 kW. Системите ќе се инсталираат на зградите на Основното училиште „Водњан“, Италијанското средно училиште „Данте Алигиери“ во Пула, Индустриското и занаетчиското училиште во Пула, училишните сали на Училиштето за туризам, угостителство и трговија во Пула, Училиштето „Вели Врх“ Пула, Основното училиште „Видиковац“ Пула и Домот за стари и изнемоштени лица Пореч.

ДЕЛ 3

3.1 КЛУЧНИ ПРЕПОРАКИ

Препорака бр. 1

Формирање на: ФОНД ЗА ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА, ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ, ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА И КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА – ФОНД „СОНЦЕ“⁸

Дизајнирањето на таканаречен модел на **КОНЦЕНТРИРАЊЕ** на сите такси и други давачки од правни и физички лица поврзани со одлагање на комунален, електронски, индустриски, медицински и друг вид опасен отпад, емисии во воздух, загадување на вода и почва и други даноци во еден заеднички Фонд – „Сонце“, претставува голем предизвик.

Во делот на финансирањето може да се обезбедат дополнителни извори во Фондот како што се: буџетски средства, средства од ЕУ фондови и други меѓународни финансиски институции.

Основа за формирање на Фондот „СОНЦЕ“ е Законот за енергетска ефикасност во кој член 30 гласи:

Фондот треба да претставува независна стручна институција и да претставува централно место за собирање и инвестирање вонбуџетски средства во програми и проекти за заштита на животната средина и природата, енергетската ефикасност и користењето на обновливи извори на енергија.

Преку Фондот ќе се доделуваат средства на правни и физички лица заради финансирање на програми, проекти и други активности, основани за заштита на животната средина и енергетска ефикасност, преку: заеми без камата, субвенција, помош, т.е. донација, при што *средствата е потребно да се доделуваат врз основа на јавен тендер или јавен повик.*

За воспоставување на Фондот „СОНЦЕ“ е потребно да се создадат услови и спроведат следниве главни чекори:

Извадок од Закон за енергетска ефикасност „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 32/20 и 236/22, http://www.economy.gov.mk/doc/2766	Фонд за енергетска ефикасност, финансирање и техничка поддршка Член 30 (1) Фондот за енергетска ефикасност се основа како независно и самостојно правно лице, кое има за цел да овозможи остварување на целите и поддршка на политиките за енергетска ефикасност пропишани согласно овој закон. (2) Фондот за енергетска ефикасност овозможува остварување на целите и поддршка на политиките за енергетска ефикасност преку финансиска и оперативна поддршка на инвестициите во областа на енергетската ефикасност во Република Македонија, како и преку поддршка на реализацијата на мерките за енергетска ефикасност пропишани со овој и друг закон. (3) Фондот за енергетска ефикасност може да се финансира преку донации, буџетски средства, преку уплати, давачки и друг начин пропишан согласно овој и посебен закон. (4) Основањето, надлежностите, функционирањето и начините на финансирањето на Фондот за енергетска ефикасност се уредуваат со посебен закон.
--	--

⁸ Името на Фондот „СОНЦЕ“ ја симболизира Република Северна Македонија како земја на сонцето како симбол на државата и асоцира на искористување на обновливи извор на енергија

1. Креирање позитивна атмосфера и политичка волја за формирање посебна и независна стручна институција со мотивирање на стручен кадар за да се создаде силна кадровска екипираност, техничка опременост и други услови за работа на Фондот,
 2. Анализа на досегашни концепти за креирање Фонд и нивно прилагодување на Моделот на КОНЦЕНТРАЦИЈА на средства во една независна и стручна институција,
 3. Согласно од ресорни министерства и други институции за прифаќање на Моделот на КОНЦЕНТРАЦИЈА на средства од такси и други давачки, односно дел од средства кои се приход на нивните буџети да се ослободат и насочат во Фондот,
 4. Формирање работен тим за изработка на анализа и нацрт-верзија на закон за формирање и управување со Фондот „Сонце“ со измена и дополна на останати закони во функција на новиот Закон за формирање и управување со Фондот „Сонце“,
 5. Спроведување на процедура за носење Закон за формирање и управување со Фондот „Сонце“, (комуницирање на Законот со стручната јавност, граѓани, НВО, институции и административно спроведување до Влада на РСМ до конечно усвојување во Собрание на РСМ).
- Статут на Фондот „Сонце“ со сите елементи вклучувајќи ги и органите на Фондот),
 - Организациска структура – Правилник за внатрешни работни позиции,
 - Програмата за работа на Фондот (годишна и повеќегодишна),
 - Финансиски план (годишен и повеќегодишен),
 - Правилници со кои се дефинира постапката за распределба на средствата,
 - Правилник со кој се определуваат условите што треба да ги исполнуваат корисниците на Фондот, како и условите за распределба на нејзините ресурси, вклучувајќи го и формуларот за апликација и придружни документи,
 - Правила за објавување на конкурсот/повикот и одлуката за избор на корисници на Фондот (критериумите за евалуација на проектот апликации или барања за распределба на средства)
 - Правилник за начинот на следење на правилното користење на средствата обезбедени од Фондот и договорните права и обврски, вклучувајќи обрасци за имателите на избрани проекти
 - Деловник за работа на Комисијата за избор на корисници на Фондот

Конечно, со цел да се обезбеди финансиски инструмент за финансирање проекти/програми од областа на ЕЕ, ОИЕ и животната средина и подобрување на деловното опкружување преку поттикнување на развојот на зелената економија, за формирање на Фонд „Сонце“, а врз основа на претходните чекори како и поради транспарентност и партиципативност на процесот потребно е да се спроведат следниве подготвителни активности:

- Анализа на правната, институционалната и организациската рамка, како и на сите достапни студии, анализи и други документи,
- Консултации со клучните носители на одлуки и релевантните чинители во Република Северна Македонија и подготовка на извештај од консултации,
- Предлагање на моделот на функционирање/работење на Фондот „Сонце“ со јасно дефинирани обрасци за доделување средства на Фондот вклучувајќи ја и временската рамка и фазите на формирање и функционирање на Фондот,

Врз основа на усвоен модел на функционирање – работење на Фондот, потребно е да се изработат следниве документи:

- Предлози за измени на постојната законска регулатива неопходни за наплата на приходите (извори на финансирање) на Фондот (вклучувајќи предлог за воведување на нови еколошки надоместок за моторни возила),

Обемот на активностите на Фондот „Сонце“ потребно е да бидат поврзани со подготовка за финансирање, имплементација и развој на програми, проекти и слични активности во областа на зачувување, одржливо користење, заштита и подобрување на животната средина, како и инвестиции во областа на енергетската ефикасност и користењето на обновливите извори на енергија.

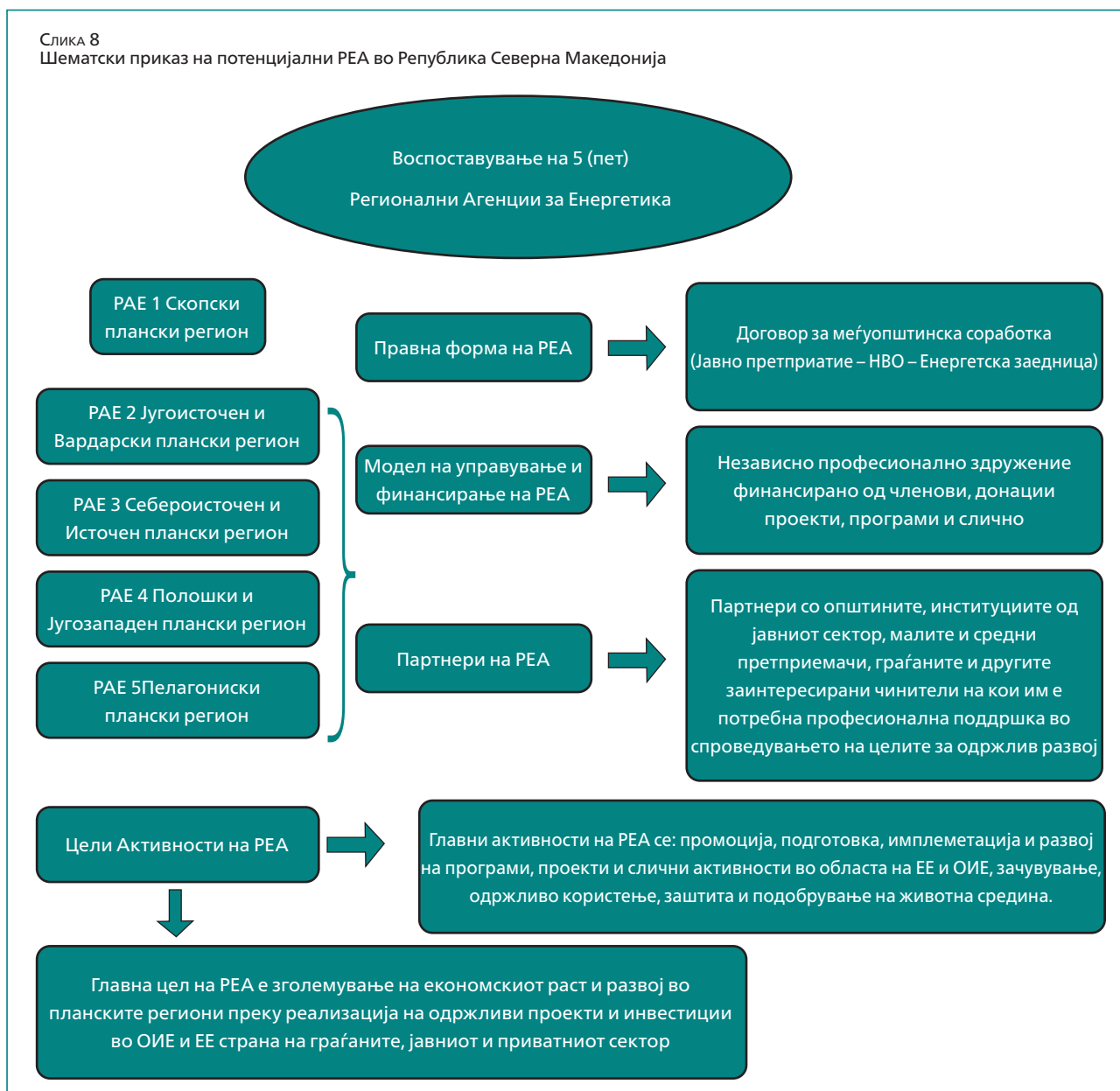
Препорака бр. 2

Воспоставување Регионални енергетски агенции

Зајакнување на институционалниот капацитет за подготовка и спроведување на проекти од енергетскиот сектор со модел на децентрализација со зајакнување на улогата на локално и регионално ниво, преку воспоставување 5 (пет) регионални енергетски агенции.

Моделот се базира на креирање независни експертски институции кои во соработка со граѓаните, НВО, компаниите, општините, регионалните центри од една страна и државните институции од друга страна ќе идентификуваат, подготвуваат, обезбедуваат финансиски средства, ќе креираат форми на управување и спроведуваат проекти на локално регионално ниво.

Слика 8
Шематски приказ на потенцијални РЕА во Република Северна Македонија

Препорака бр. 3

Воспоставување енергетски заедници

Имајќи предвид дека ЕУ воспостави дефиниции за две категории енергетски заедници во рамки на законскиот пакет „Чиста енергија за сите Европјани“ (анг. Clean Energy for All Europeans). Преку Директивата 2019/944/EU за заедничките правила за внатрешен пазар на електрична енергија, ЕУ го дефинира терминот „граѓански енергетски заедници“ (ГЕЗ), додека преку Директивата 2018/2001/EU за промоција на користењето на енергија од обновливи извори, таа го дефинира терминот „обновливи енергетски заедници“ (ОЕЗ). Според овие директиви, земјите членки на ЕУ треба да обезбедат соодветни услови коишто на крајните потрошувачи ќе им овозможат да се здружуваат во енергетски заедници преку коишто ќе можат да

произведуваат, складираат, пренесуваат, тргуваат и меѓусебно разменуваат енергија.

Имено, Законот за задругите на Република Северна Македонија ги воведува енергетските задруги како правни лица со енергетска дејност кои се заеднички и демократски поседувани и управувани од физички и/или правни лица што доброволно се здружиле заради остварување економски, социјални, културни и други интереси. Една енергетска задруга може да ја формираат најмалку пет физички и/или правни лица, а таа треба да има основачко собрание, статут и соодветни органи. Меѓутоа, Законот за задругите укажува дека за сите „прашањата кои не се уредени со овој закон, а се однесуваат на енергетските задруги, соодветно се применуваат прописите од областа на енергетиката“. Со цел енергетските задруги да може да бидат ставени во функција, националните прописи од областа на енергетиката треба да претрпат измени и да ги ин-

тегрираат поимите „енергетска заедница“ и/или „енергетска задруга“.

Значи, основа за воспоставување на енергетски заедници (ЕЗ) во Република Северна Македонија е

Законот за задруги, член 2, кој обезбедува правна форма за регистрација на правен субјект, а во зависност од улогата и значењето на ЕЗ, тој правен субјект може да се стекне со права и обврски во согласност со Законот за енергетика.

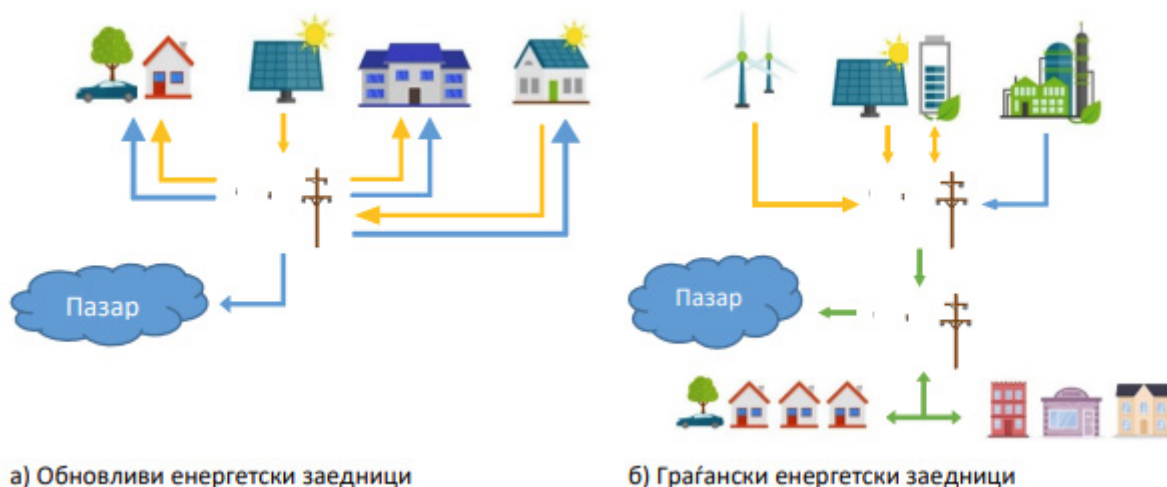
Извадок од Законот за задруги, Службен весник на РСМ, бр. 101 од 16.5.2023 година	Член 2 (1) Задругата е здружение на физички и/или на правни лица, кои доброволно се здружуваат заради остварување економски, социјални, културни и други интереси, заеднички поседувано и демократски управувано. (2) Според дејноста, видот на задругата може да биде: земјоделска, станбена, работничка, занаетчиска, младинска, градежна, енергетска и други видови задруги. (3) Задругата се стекнува со својство на правно лице со упис во Регистарот на други правни лица во Централниот регистар на Република Северна Македонија (во натамошниот текст: Централен регистар).
---	--

Имено, ЕЗ претставуваат форми на здружување чијашто примарна цел е поттикнување на инвестирање во обновливи извори на енергија со цел креирање на зелено развиена заедница. Како главна цел на здружувањето на граѓаните во ЕЗ е да обезбедат енергија за своите потреби од обновливи извори на енергија, додека како специфична цел на ЕЗ е да се распредели ризикот на инвестирање во обновливи извори на енергија, преку инвестирање на повеќе лица во еден проект.

Европската Унија неодамна воспостави дефиниции за две категории на енергетски заедници во рамки на законскиот пакет „Чиста енергија за сите Европјани“ (анг. Clean Energy for All Europeans).

Преку Директивата 2019/944/EУ за заедничките правила за внатрешен пазар на електрична енергија, ЕУ го дефинира терминот „граѓански енергетски заедници“ (ГЕЗ), додека преку Директивата 2018/2001/EУ за промоција на користењето на енергија од обновливи извори, таа го дефинира терминот „обновливи енергетски заедници“ (ОЕЗ). Според овие директиви, земјите членки на ЕУ треба да обезбедат соодветни услови коишто на крајните потрошувачи ќе им овозможат да се здружуваат во енергетски заедници преку коишто ќе можат да произведуваат, складираат, пренесуваат, тргуваат и меѓусебно разменуваат енергија. На сликата подолу е даден приказ на енергетски заедници во согласност со двете дефиниции.

Слика 9
Приказ на енергетски заедници Тип 1 – ОЕЗ и Тип 2 – ГЕЗ

Ивор: Извештај за моменталната состојба на правна и економска рамка за соларни енергетски заедници и иницијативи за групно финансирање во Северна Македонија, SunSharing – Поддржување на соларни енергетски заедници во Југоисточна Европа, 2023, стр. 1

Енергетските заедници треба да имаат пристап до сите пазари и да бидат третирали „на исто рамниште“ како и останатите чинители во енергетскиот сектор и тоа непосредно или посредно, преку агрегатор⁹. Кај ГЕЗ, тоа се пазарите за електрична енергија, додека кај ОЕЗ тоа се сите пазари за енергија. За разлика од ОИЕ, ГЕЗ сносат балансна одговорност. Директното вклучување на заедниците во пазарите за енергија треба да им ги зголеми придобивките на членовите.

Сепак, во моментот во Република Северна Македонија недостасуваат јасни механизми за поддршка на енергетски проекти по модел на здружување или делување на енергетски заедници. Министер

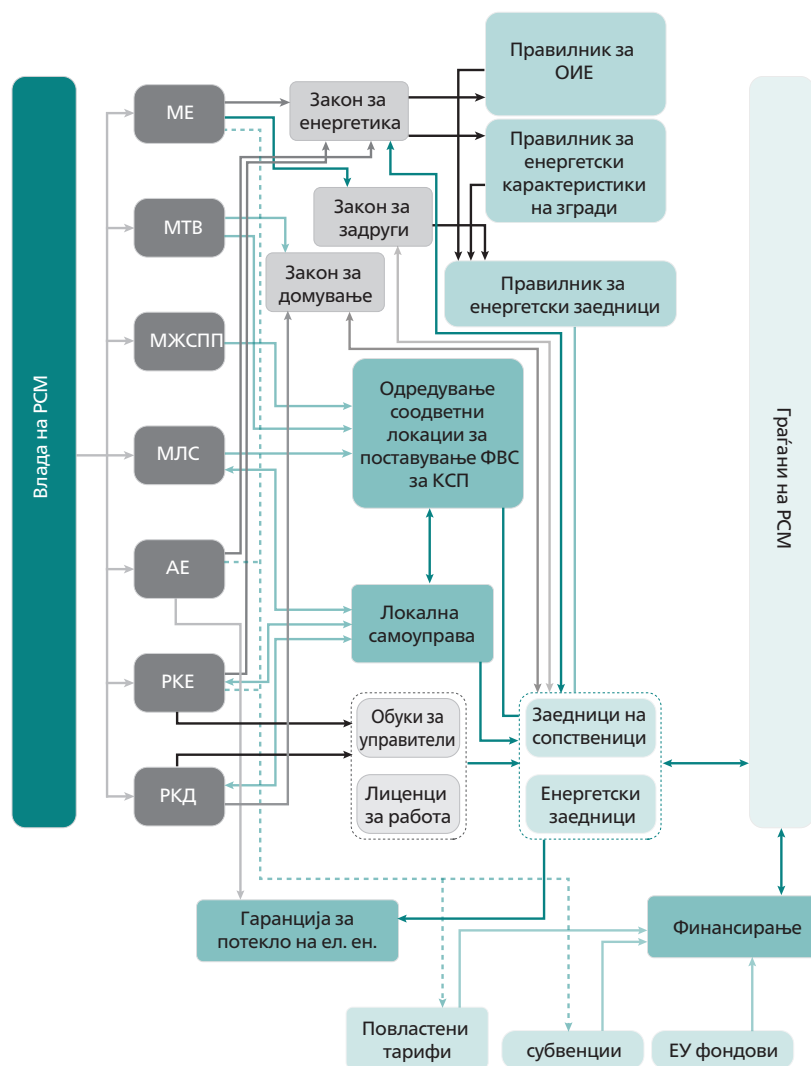
ството за економија и општините имаат искуство во субвенционирање на индивидуални домаќинства. Тоа искуство лесно може да се искористи и да се адаптира за креирање механизми за поддршка на енергетски заедници. GEFF нуди грантови за групи индивидуи, здруженија за домување и даватели на услуги (на пример, ЕСКО) од 25 % за една категорија на технологии и 35 % за пакет на технологии.

Особено е важно да се напомене дека начинот на комуникација со граѓаните, потенцијалните инвеститори и креирање бизнис-модел за воспоставување на енергетски заедници е важен фактор за успешност на работењето на енергетската заедница.

Слика 10

Предлог за правна рамка за формирање* и институционално интегрирање** и бизнис-модел*** на ЕЗ¹⁰

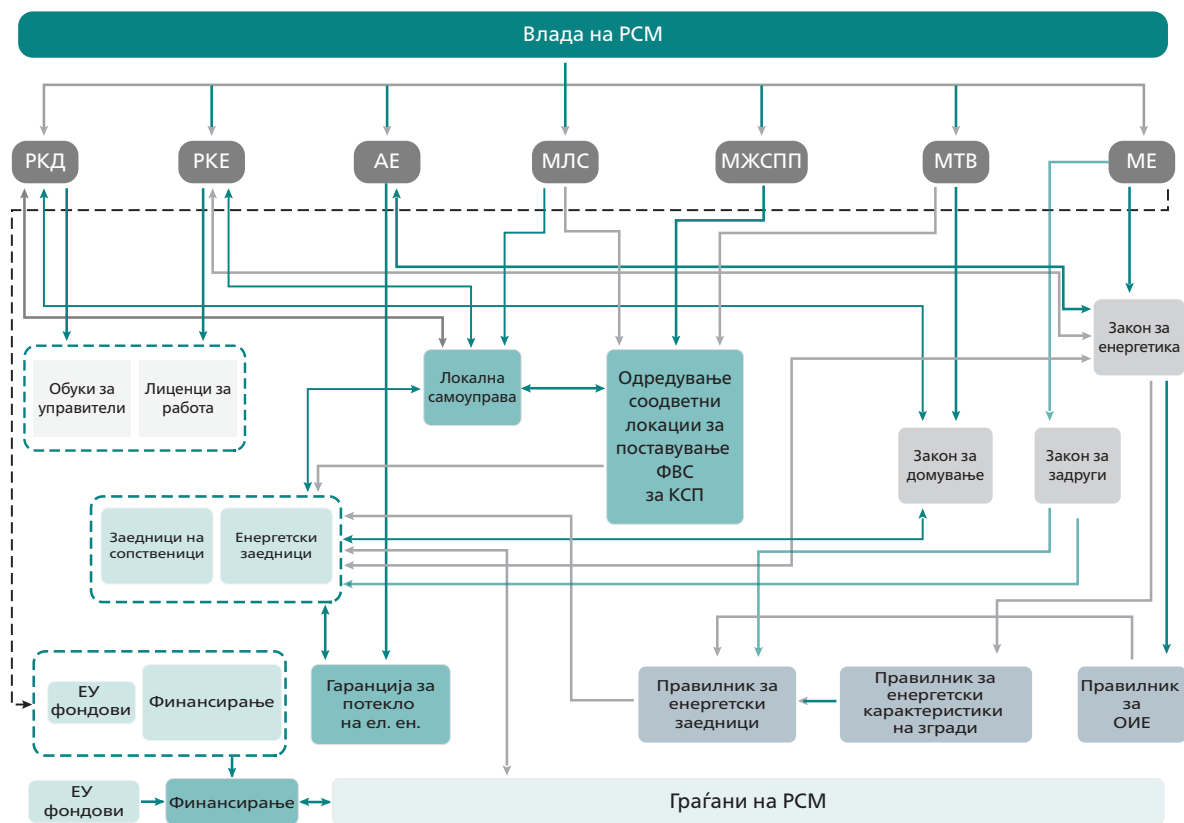
10.1. *Шематски приказ на одговорностите за овозможување правна рамка за формирање ЕЗ во РСМ

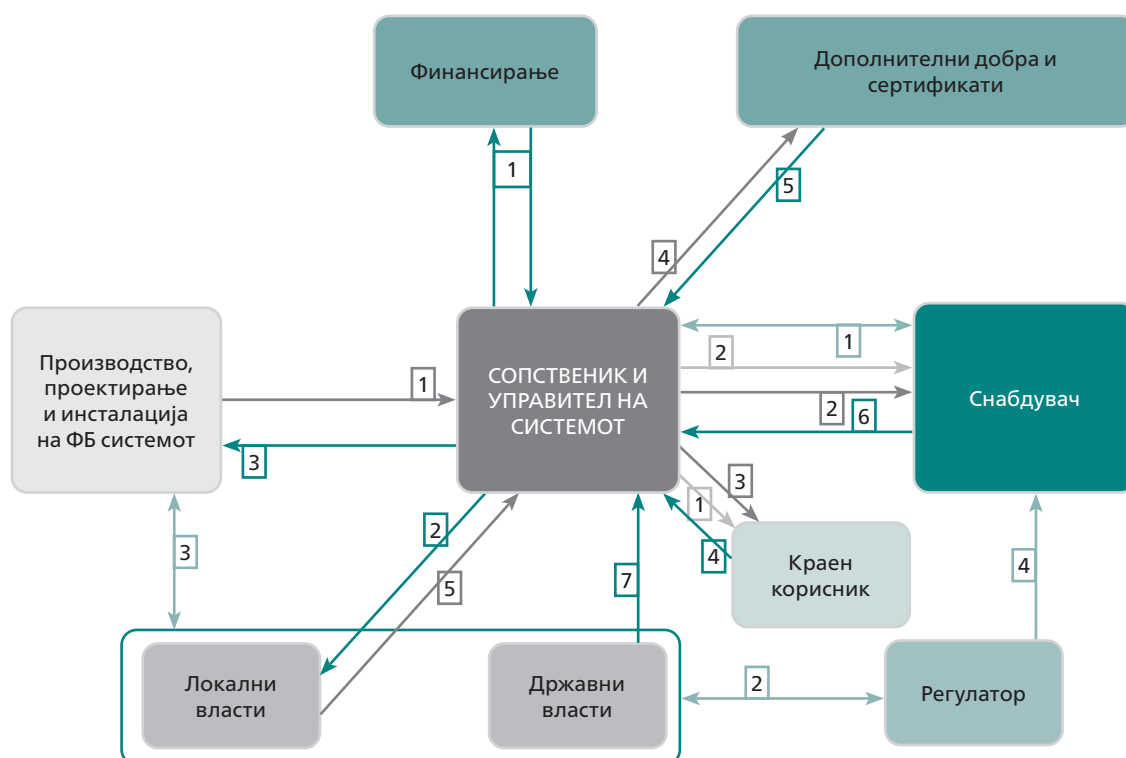
⁹ Агрегатор е ученик на пазарот на електрична енергија кој интегрира потрошувачи и производители и го нуди нивниот капацитет на пазарот. Виртуелниот производител на електрична енергија е еден вид агрегатор.

¹⁰ Мариела Клековска, Улогата на енергетските заедници во декарбонизацијата на греењето и ладењето, јуни 2023, DOI 10.13140/RG.2.2.16131.07205

10.2 **Шематски приказ на институционално интегрирање на ЕЗ на национално ниво

10.3 ***Опција за бизнис-модел 1

Исплата

1. Обезбедување финансии за изведба
2. Барање дозвола за градба на ФБ систем и приклучување на мрежа
3. Набавка на компоненти од ФБ систем
4. Наплата на енергија и услуги
5. Наплата на издавање сертификат
6. Наплата на предадена енергија
7. Исплата на субвенции, повластени тарифи и сл.

Тек на енергија

1. Предавање енергија од системот кон крајниот корисник
2. Разменување на енергија меѓу системот и снабдувачот

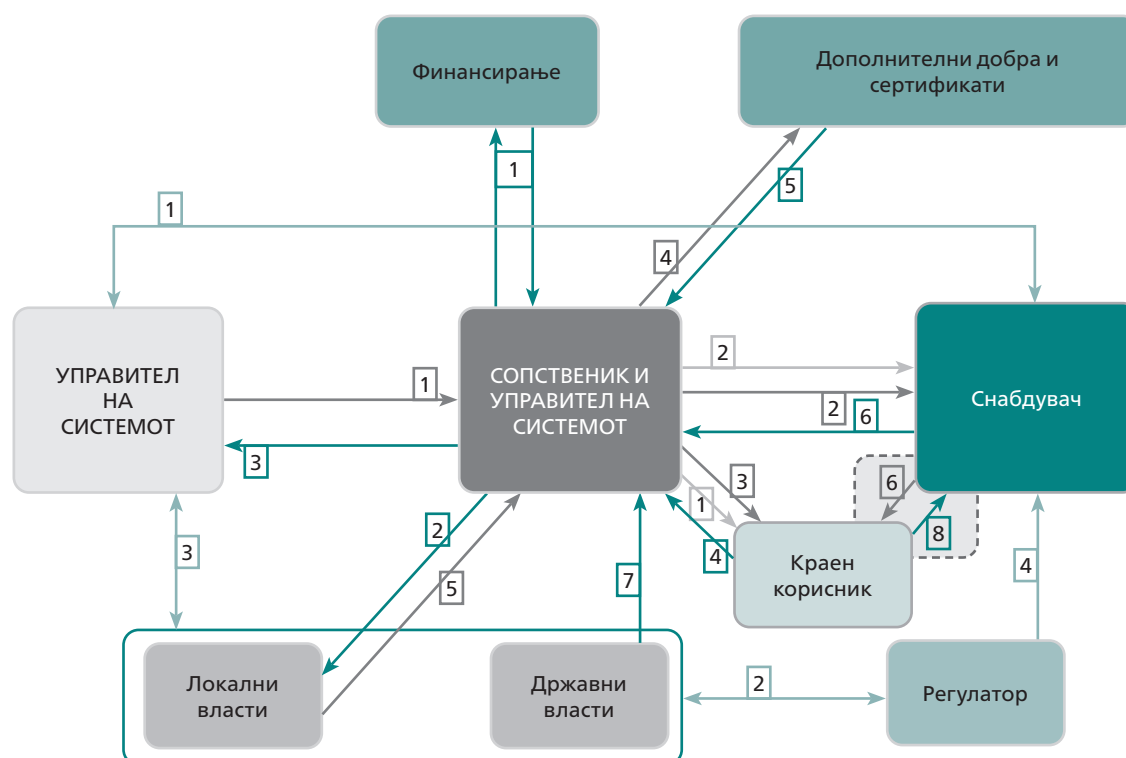
Сервиси и услуги

1. Производство на составни делови од ФБС
2. Обезбедување услуги за користење на мрежа
3. Обезбедување контрола, снабдување и сл.
4. Издавање сертификат за зелена енергија
5. Издавање дозвола и инспекција

Исплата

1. Склучување договор меѓу сопственикот-управител на системот и снабдувачот со енергија
2. Креирање политики, правилници и сл.
3. Остварување меѓусебна соработка а производител и власти
4. Утврдување метод на тарифирање и сл.

10.4 ***Опција за бизнис-модел 2

Исплата

1. Обезбедување финансии за изведба
2. Барање дозвола за градба на ФБ систем и приклучување на мрежа
3. Набавка на компоненти од ФБ систем
4. Наплата на енергија и услуги
5. Наплата на издавање сертификат
6. Наплата на предадена енергија
7. Исплата на субвенции, повластени тарифи и сл.
8. **Наплата на услуги**

Тек на енергија

1. Предавање енергија од системот кон крајниот корисник
2. Разменување на енергија меѓу системот и снабдувачот

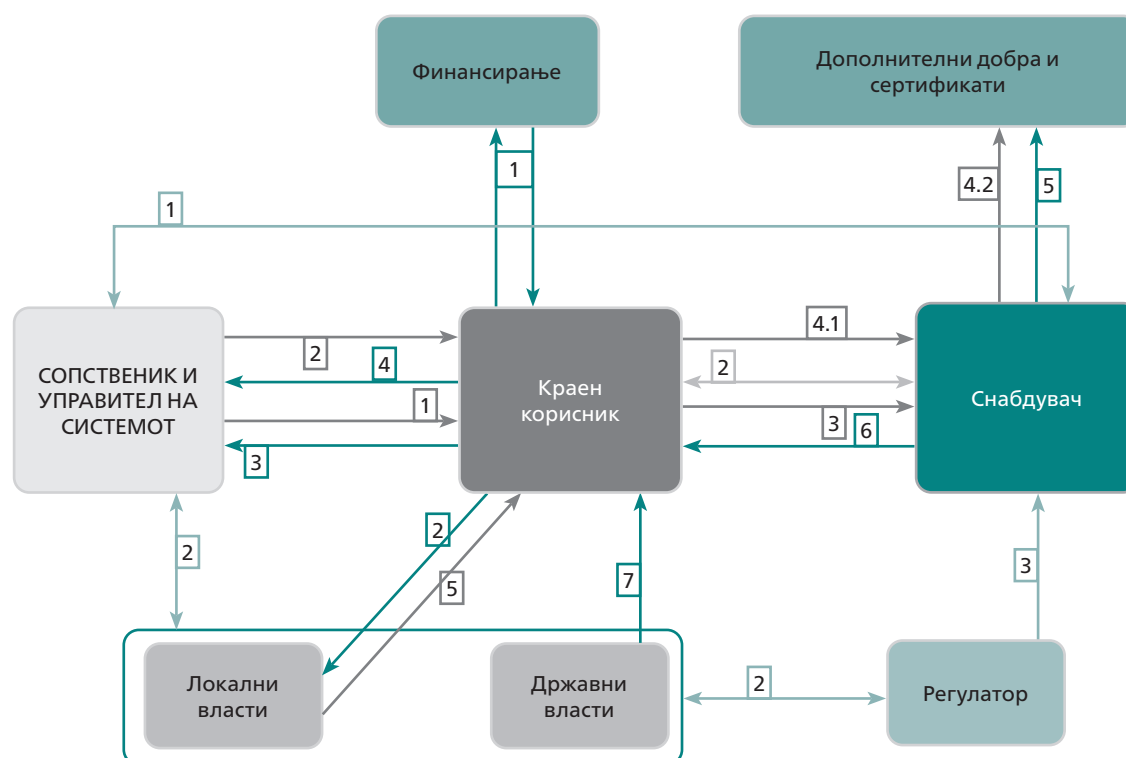
Сервиси и услуги

1. Производство на составни делови од ФБС
2. Обезбедување услуги за користење на мрежа
3. Обезбедување контрола, снабдување и сл.
4. Издавање сертификат за зелена енергија
5. Издавање дозвола и инспекција
6. **Испорачување услуги за контрола и квалитет**

Исплата

1. Склучување договор меѓу сопственикот-управител на системот и снабдувачот со енергија
2. Креирање политики, правилници и сл.
3. Остварување меѓусебна соработка а производител и власти
4. Утврдување метод на тарифирање и сл.

10.5 ***Опција за бизнис-модел 2

Исплата

1. Обезбедување финансии за изведба
2. Барање дозвола за градба на ФБ систем и приклучување на мрежа
3. Набавка на компоненти од ФБ систем
4. Наплата на енергија и услуги
5. Наплата на издавање сертификат
6. Наплата на предадена енергија и други услуги
7. Исплата на субвенции, повластени тарифи и сл.

Тек на енергија

1. Меѓу снабдувачот и крајноит корисник

Сервиси и услуги

1. Производство на составни делови од ФБС
2. Обезбедување услуги за користење на мрежа
3. Обезбедување контрола, снабдување, и други услуги и сл.
4. Издавање сертификат за зелена енергија
5. Издавање дозвола и инспекција

Исплата

1. Склучување договор меѓу сопственикот-управител на системот и снабдувачот со енергија
2. Креирање политики, правилници и сл.
3. Остварување меѓусебна соработка а производител и власти
4. Утврдување метод на тарифирање и сл.

Структурата на енергетската заедница¹¹ минимум може да се состои од Собрание, Надзорен одбор и Претседател, сепак имајќи предвид дека енергетските задруги (заедници) претставуваат иновативни и пред сè социјални модели на инвестирање во

обновливи извори на енергија. Тие наоѓаат колективни решенија за предизвиците што се случуваат за време на транзицијата што значи може да членуваат еден поширок спектар на граѓани и засегнати интересни групи.

¹¹ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИ независен и самоодржлив Карпош : климатски промени, енергетика и животна средина / Ангела Најдоска ... [и др.]. - Скопје : Фондација „Фридрих Еберт“, Канцеларија во Македонија, 2020.

Слика 11

Можна структура на енергетска заедница во Република Северна Македонија

Извор: ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИ независен и самоодржлив Карпош: климатски промени, енергетика и животна средина/Ангела Најдоска ... [и др.]. - Скопје: Фондација „Фридрих Еберт“, Канцеларија во Македонија, 2020.

Во Република Северна Македонија една од најголемите потенцијали за развој се СТАНБЕНИ ЕНЕРГЕТСКИ (СОЛАРНИ) ЗАДРУГИ пред сè поради потенцијалот кој постои на кровот од станбените згради за поставување на ФВЕ. Во продолжение е даден пример (извадок) од публикацијата „ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИ независен и самоодржлив Карпош: климатски промени, енергетика и животна средина“/Ангела Најдоска ... [и др.]. - Скопје: Фондација „Фридрих Еберт“, Канцеларија во Македонија, 2020. Имено, станбената енергетска задруга одлучува дали ќе инвестира во фотоволтаична централа на кровот на зграда со 2/3 од мнозинството од бројот на домаќинства во зградата. Со цел што е можно повеќе станари да брои станбената енергетска задруга, се ограничува сумата на инвестирање. Минималната сума за инвестирање би изнесувала 100 евра, а максималната 3.000 евра. Сите членови во задругата се еднакви меѓу себе, без разлика на сумата којашто ја инвестирале. Односно, сечиј глас е ист при одлучување на нешто во задругата, еден човек еден глас. Воедно, за кој било избор од типот на фирмата којашто ќе ја одржува централата, фирма којашто ќе ја проектира итн., претседателот на станбената енергетска задруга собира минимум три понуди и потоа кооперантите по пат на гласање одбираат која е фирмата којашто ќе ја ангажираат. За легитимен избор се смета оној којшто добил минимум 51 % од членовите на задругата. Претседателот е должен да свикува на секои 3 месеца состанок со цел да ги информира кооперантите за состојбата на нивната централа, за приходите од истата, количеството на произведена електрична енергија, како

и за еколошките подобрувања од самата инвестиција. Со цел задругата да функционира нормално, 5 % од приходот на задругата би се користел како резерва во случај на проблем со фотоволтаичната централа, да може самиот дефект да се поправи веднаш, без да има потреба од дополнителни инвестирања, додека пак, 10 % од приходите на задругата би се користеле за одржување на самата централа. Останатиот дел од приходот би се делел во согласност кој колку инвестирал.

Радува фактот што во изминатиот период од страна на самостојни истражувачи и НВО на тема за енергетски задруги има изработено доста анализи, публикации, па дури и научни трудови, така што темата добива на значење и важност кај граѓаните за потребата од воспоставување на енергетските задруги.

Овој пример покажува дека има начин и можност во Република Северна Македонија да се дизајнира бизнис-модел за воспоставување на ЕЗ, кои соодветно ќе ги интегрираат придобивките на активно граѓанско учество, но и обезбедување на одржлив развој преку заедничко инвестирање во системи за производство на електрична енергија од ОИЕ.

Конечно, за успешно воспоставување на енергетска заедница важен фактор е градењето на партнерство со и меѓу граѓаните кое е потребно да се остварува на високопрофесионален начин на комуникација со цел да се стекне доверба меѓу чинителите и засегнатите страни. Имено, важно е да се знае што се „добива“ од енергетската задруга индивидуално за секој член, колективно за

сите членови и инволвирани страни (инвеститори, проектант, изведувачи) и општо локалната заедница. За таа цел е потребно да се изработат истражувања, анализи, идејни решенија и пресметки со висок % на точност со цел да се добијат релевантни податоци за оправданоста и бенифитите од проектот. Еден ваков пристап ги зголемува шансите за успешност на проектот, бидејќи одлуките кои треба да ги донесат граѓаните, ќе се базираат на релевантни бројки преку кои секој член на енергетската заедница ќе знае што добива за вложените средства или дадените сопственички права на кров и слично.

Значи, начинот на комуникацијата и презентирањето на проектот се клучен фактор за градење на партнерство помеѓу чинителите од енергетската заедница кое е потребно да се базира на принципите на партиципативност, транспарентност и отчетност со цел да расте довербата, а со тоа и успешноста на работењето на енергетската заедница.

Препорака бр. 4

Зајакнување на капацитетите на општините и локалните заедници

Со цел квалитетно да се подготват и имплементираат проекти со искористување на ОИЕ на општинско и регионално ниво, потребно е да се зајакнат капацитетите на спроведувачите на активностите на локално ниво, пред сè на администрацијата во општините.

Имено, потребна е едукација на административните службеници во локалните самоуправи, НВО, локални акциски групи, граѓани, како и проектантски фирми и градежни компании кои даваат услуги во делот на подготовка и имплементација на проекти со искористување на ОИЕ.

За таа цел е потребно да се одржат работилници и спроведат обуки на локално ниво за што е потребно да се изработи:

- *Базична обука за идентификација и процена на изводливост на проекти на лица од општини, регионални центри за развој, агенции, здруженија, енергетски заедници, енергетски задрруги, НВО и слично. Овој модул ќе биде базиран на студиите на случај, но прилагоден на условите во Република Северна Македонија,*
- *Практикум за развивање модели за успешна реализација во сите фази од идентификација, подготовка, имплементација и мониторинг на проекти во ОИЕ и ЕЕ на локално и регионално ниво, и*
- *Практикум за воспоставување на Јавно-приватен дијалог и ЈПП за начини на комуникација и градење на партнерство при развивање и воспоставување енергетски заедници.*

Со дадените 4 препораки, од кои првите 3 се зависни од политичката волја, кои бараат време и административна процедура, значително ќе се подобрат и реално ќе се создадат услови за успешно спроведување на проектите. Додека последната препорака е независна од институции и нема никакви бариери за нејзина реализација.

Потребно е добар тим на експерти (1 – 3) да изработат: (1) *Базична за обука за идентификација и процена на изводливост на проекти,* (2) *Практикум за развивање модели* и (3) *Практикум за воспоставување на Јавно-приватен дијалог и ЈПП,* да се организираат работилници и спроведат обуки во соработка со ЗЕЛС, општините и центрите за рамномерен регионален развој.

Овие активности може да се спроведат во соработка со постојни стручни и експертски непрофитни организации кои имаат знаење и искуство во областа, како што се Хабитат Македонија, ЦЕПРО-САРД, МАЦЕФ, Центар СДЕВЕС, Македонска соларна асоцијација, Центар МакЛидер и слични организации со што ќе обезбеди добра и квалитетна основа за развивање и спроведување на проекти, а особено преку формирање енергетски заедници и други форми на здружување на локално ниво во функција на успешно спроведување на проекти во сите фази на имплементација.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Закон за енергетика („Службен весник на Република Македонија“ бр. 96/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 96/19).
- Стратегија за развој на енергетиката во Република Северна Македонија до 2040 година (2020).
- АНАЛИЗА НА ПРАВНАТА РАМКА ЗА ЕЛЕКТРО-ЕНЕРГЕТСКИОТ СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА, проф. д-р Весна Борозан, вон. проф. д-р Александра Крколева-Матеска, доц. д-р Петар Крстевски, Фондација „Фридрих Еберт“ Ноември, 2020.
- ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИ независен и самоодржлив Карпош: климатски промени, енергетика и животна средина / Ангела Најдоска ... [и др.]. – Скопје : Фондација „Фридрих Еберт“, Канцеларија во Македонија, 2020.
- Улогата на енергетските заедници во декарбонизацијата на греењето и ладењето, Мариела Клековска, јуни 2023, DOI 10.13140/RG.2.2.16131.07205.
- Извештај за моменталната состојба на правна и економска рамка за соларни енергетски заедници и иницијативи за групно финансирање во Северна Македонија, SunSharing – Поддржување на соларни енергетски заедници во Југоисточна Европа, 2023.
- Закон за задруги (2023).

ВЕБ-СТРАНИЦИ

<https://nasuncanojstrani.hr/glavni-projekt-solarne-elektrane/>
<http://www.economy.gov.mk/doc/2759>
<https://mingor.gov.hr/>
<https://eihp.hr/en/>
<https://www.enu.hr/ee-u-hrvatskoj/tko-je-tko-ee-rh/energetske-zadruge/>
<https://www.zez.coop/>
<http://ezok.hr/>
<https://www.irena-istra.hr/hr/index.php/?id=3322>
<https://regea.org/>
<https://www.menea.hr/>
<http://rea-sjever.hr/>
<http://www.reakvarner.hr/>

ЗА ИЗДАВАЧОТ

Фондација „Фридрих Еберт“
канцеларија Скопје
Бул. 8-ми Септември 2/2-5
1000 Скопје, Северна Македонија

Одговорно лице:
Dr. Peter Hurrelbrink | Директор
Тел.: +389 2 3093-181 / -182

www.fes-skopje.org

Контакт:

contact@fes-skopje.org

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

Ставовите изразени во оваа публикација не нужно ги отсликуваат ставовите на Фондацијата „Фридрих Еберт“ или на организациите за кои авторите работат.

Комерцијална употреба на било кои изданија на Фондацијата „Фридрих Еберт“ е забранета без претходна писмена согласност од страна на Фондацијата „Фридрих Еберт“.

Дизајн и печат:

 КОНТУРА
фабрика за дизајн, графички
проекти и печатење

Лектура: м-р Лилјана Јовановска

МОЖНОСТИ ЗА ПРИМЕНА НА ДОБРИ ПРАКСИ И МОДЕЛИ ОД РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Овозможување на енергетските задруги и заедници како најдемократски форми на здружување на граѓаните и нивно колективно учество во енергетскиот систем.

Зајакнување на капацитетите на општините и локалните заедници со цел да бидат предводници на праведната енергетска транзиција.